

NIKOS KAZANTZAKIS

ZORBA GRECUL

— Lumea asta-I închisoare pe viața, zise un mustăcios care-și făcuse studiile de filosofie la teatrul de păpuși, da, închisoare pe viața..

Pana când? Ma inteba el, zâmbind, ironic.

Pana când... ce?

Pana când ai sa morfoleşti hârtia și-ai sa te mânjești cu cerneala? Vino cu mine, scumpe maestre.

Acolo, în Caucaz, mii de oameni din neamul nostru sunt în primejdie. Sa mergem să-i salvam.

Începu sa rada, ca și cum și-ar fi luat în zeflema nobile proiect.

Poate ca n-o să-i putem salva, adăugă el. Dar ne vom salva pe noi înșine străduindu-ne să-i salvam pe alții. Nu asta predici tu, învățătorule? Singurul mod de-a te salva pe tine însuși e de-a lupta pentru salvarea celorlalți...”

Așadar, înainte, maestre, tu, care știi sa predici atât de bine. Hai!

Nu i-am răspuns. Sfânt pământ al Orientului, mama a zeilor, munți falnici în care a răsunat strigatul de protest al lui Prometeu! Țintuit ca și el de aceleași stânci, neamul nostru își striga durerea. Se afla inca o data în primejdie și-și chema fii în ajutor. Iar eu il ascultam, pasiv, ca și cum durerea n-ar fi fost decât un vis, iar viața o tragedie captivanta, în care dai dovada de grosolonie și de naivitate daca te repezi pe scena sa iei parte la acțiune.

Emoționat? A făcut el schițând un zâmbet.

Da, i-am răspuns calm.

De ce? Ce-am hotărât amândoi? N-am căzut de acord de ani de zile? Ce spun japonezii, care-ți plac atât de mult? Fudosin! Indiferenta, calm; chipul – o masca surâzătoare și nemișcată. Ce se petrece în dosul măștii, treaba fiecăruia.

, Am să-ți fac pe voie, din prietenie...”

Pleoapele I se batura de două-trei ori. Ma fixa din nou. Înțelese ca sunt îndurerat și ezita sa folosească armele noastre preferate: rasul, zâmbetul, ironia...

Bine, zise el. Da-mi mana. Daca vreunul din noi s-ar afla în primejdie de moarte...

Se opri, de parca i-ar fi fost rușine. Noi care, de ani de zile, luam în derândere asemenea, incursiuni: matafizice și vâram în același sac: vegetarieni, amatori de spiritism, teozofi și ectoplasme...

Atunci? Am întrebat, căznindu-mă sa ghicesc.

S-o luam ca pe un joc, vrei? Zise el în graba, spre a ieși din periculoasa fraza în care se lansase.

Sufletul omului, înglodat în carne, e inca în stare bruta, imperfecta. El e incababil, cu însușirile lui insuficient dezvoltate, sa presimtă în mod limpede și sigur. Daca ar fi fost capabil, cat de diferita ar fi fost aceasta despărțire.

Ma luptam sa nu vad, sa nu aud, ca sa mai rețin un pic vedenia care se pulveriza. Sa mai retrăiesc furia ce m-a cuprins atunci, furie și rușine totodată, când prietenul meu m-a făcut, șoarece de biblioteca”. Mi-amintesc ca de atunci în acest cuvânt s-a întrupat dezgustul meu pentru existenta pe care-o duceam. Eu, care iubeam atât de mult viața, cum de ma putusem lăsa înglodat, de-atâta amar de vreme, în tot acest talmeș-balmeș de terfeloage și foi inegrite! In acea zi a despărțirii prietenul meu m-a ajutat sa vad limpede. M-am simțit ușurat. Cunoscând de-aici înainte numele slăbiciunii mele, voi fi în stare, poate, s-o înving mai ușor. Nu mai era stinghera și imateriala; intrase într-un cuvânt, se întrupase în el, și mi-era ușor sa dau lupta cu ea.

Cuvântul își croise desigur drum în mine, pe nesimțite, și am căutat, de-atunci, un pretext pentru a da dracului toate hârțoagele și-a ma avânta în acțiune. Mi-era sila sa port pe blazonul meu acest jalnic rozător.

Eram hotărât să-mi schimb viața., Pana acum, suflete, îmi spuneam, nu vedeai decât umbra și te desfătai cu ea; acum am sa te duc în miezul vieții.”

Si tu ești dintr-aia care se tot socotesc: s-o fac, sa n-o fac... Ei? Cam așa ceva, nu? Hai, hotareste-te, curaj!

Un ceai? Făcu el disprețuitor. Jupâne, un rom!

Sâmbăta trecuta, seara, eram puțin cam cherchelit si, niciuna, nici doua, m-am repezit la patron, care venise tocmai în ziua aceea în inspecție, și i-am tras o mama de bătaie...

O. Mama de bătaie? De ce? Ce-ți făcuse?

Mie? Nimic! Absolut nimic, pe onoarea mea! Il vedeam pe om pentru prima oara la fata. Ba ne împărțise și niște țigări, amaratul.

Si atunci?

Oh! Pui și tu niște întrebări! așa mi-a venit mie. Știi povestea cu morărița? Ce, fundul morăriței știe carte? Fundul mărăriței, asta-i rațiunea omeneasca.

Citiseram multe definiții ale rațiunii omenești. Asta mi s-a aprut însa a fi cea mai uimitoare. și mi-a plăcut.

— și ce ai acolo în bocea? Mâncare? Vesminte? Scule?

— Nu, adăugă el. E un șanțuri.

— Un șanțuri? Cânti la șanțuri?

— Când sunt la ananghie, dau o raita prin cârciumi cântând la șanțuri. Niște vechi cântece Kleftice din Macedonia.

— Cum te cheama?

— Alexis Zorba. Mi se mai spune și Lopata-de-brutarie, în bătaie de joc, fiindcă-s lung și am un cap turtit ca o plăcintă. Dar oamenii-s liberi sa spuie tot ce poftesc!

— și cum ai învățat sa cânti la șanțuri?

— Aveam 20 de ani. La o serbare dată-n satul meu, de-acolo, de la poalele Olimpului, am auzit prima oara cântându-se din șanțuri. Am simțit ca mi se taie răsufarea. Trei zile la rand n-am putut sa bag nimic în gura., Ce-I cu tine?., ma întrebă taică-meu într-o seara., Vreau sa cant și eu la șanțuri!”, Nu ți-e rușine? Ce ești tu, țigan nomad? Sa ajungi lăutar?., Vreau sa cant și eu la șanțuri!”

De când am învățat sa cant la șanțuri, sunt alt om. Când sunt amarat sau când ma aflu la ananghie, cant la șanțuri și ma sunt mai ușor. In timp ce cant, poate sa mi se vorbească mult și bine, n-aud nimic, și chiar daca aud, nu pot sa scot o vorba. Oricât as vrea, n-am ce-I face, nu pot și pace!

— și de ce, Zorba?

— Eh! Pasiunea!

— Ai fost însurat?

Sunt bărbat, făcu el, enervat. Sunt bărbat, adică orb. și eu am căzut în capcana, ca tot omul. M-am însurat. Am calcat cu stângul. Am devenit cap de familie. Am clădit o casa. Am avut copii. Bebele. Noroc de șanțuri, fie binecuvântat!

— Cantai acasă sa mai alungi necazurile? Așa-i?

— O, dragul meu! Se vede ca nu cânti la nici un instrument! Ca vorbe-s astea? Acasă ai grija, nevasta, plozi. Ce mănânci? Ce pui pe tine? Ce te mai așteaptă? Iadul! Nu, nu, pentru șanțuri trebuie sa ai chef, trebuie sa fii pur. Daca nevastă-mea ma bârâie la cap, cum vrei sa mai am chef sa cant la șanțuri? Încearcă sa cânti când copiilor le e foame și bombăne. Ca sa cânti la șanțuri trebuie să-ți fie capul la șanțuri, și nu în alta parte, înțelegi?

Înțelegeam ca Zorba asta era omul care-l căutam de atâta amar de vreme fara să-l gășesc. O inima vie, o imensa gura lacoma, un suflet mare în stare bruta.

Sensul cuvintelor arta, dragoste, frumusețe, puritate, pasiune – acest muncitor mi-l lămurea prin cele mai simple cuvinte omenești.

Ma uitam la mâinile lui care știau sa se slujească de cazma și de șanțuri – pline de bătăături și crăpate, deformate și nervoase. Cu mare băgare de seama și gingășie, de parca ar fi dezbrăcat o femeie, ele desfăcură sacul și scoaseră dinăuntru un vechi șanțuri lustruit de ani, cu sumedenie de coarde, cu podoabe de arama și de fildeș și cu un ciucure de mătase rosie. Degetele butucănoase îl mângâiau de la un cap la altul, încet, cu pasiune, de parca ar fi mângâiat o femeie. Apoi, îl înveliră din nou, cum învelești un trup iubit, sa nu răcească.

— Iată santuri-ul meu! Șopti el în timp ce-l punea cu precauție pe scaun.

— Ai tras o spaima zdravănă, ehe, căpitane Lemoni, spune drept! Numai Dumnezeu știe cate lumânări i-ai făgăduit Sfântului Nicolae!

Căpitanul își încreți sprâncenele stufoase.

— Jur pe apa marii, băieți, când am văzut moartea cu ochii, nu m-am gândit nici la Sfânta Fecioara, nici la Sfântul Nicolae! M-am întors spre Salamina, m-am gândit la nevastă-mea și am strigat: Ah! Scumpa mea Katherina, daca-aș putea sa fiu în patul tau!”

— Zău asa, ciudat animal mai e și omul asta! Făcu el. Il are pe Arhanghelul Morții cu paloșul deasupra capului, dar cu mintea e acolo, taman acolo, și nu în alta parte!

— Unde acolo? Întrebă el. Ce tot povestește ala? Dar deodata pricepu și tresari.

— Bravo, amice! Făcu el admirativ. Marinarii ăștia cunosc taina. Pentru ca se lupta zi și noapte cu moartea, se vede treaba.

— Bun! Zise el, asata-I alta poveste. Sa ne-ntoarcem la a noastră: raman sau plec? Hotareste.

— Zorba, am zis, și-abia m-am ținut sa nu-I sar în brațe, Zorba, de acord! Vii cu mine. Am lignit în Creta, ii vei supraveghea pe muncitori. Seara o sa ne întindem amândoi pe nisip – n-am pe lume nici nevasta, nici copii, nici măcar un caine – o sa mâncăm și o sa bem împreună. După aceea, tu ai sa cânti la șanțuri...

— Daca o să-mi vina cheful, pricepi, daca o să-mi vina cheful. Sa muncesc pentru tine, asta da, cat poțești. Sunt omul tau. Dar cu santuri-ul, asta-I alta mâncare de peste. E-un animal sălbatic, are nevoie de libertate. Daca o să-mi vina cheful, o sa cant, cant și din gura. Și-o sa joc,... – Da` ți-o spun verde, numai dacă-mi vine cheful. Socoteala dreapta e frăție curata. Daca ma silești, s-a isprăvit. In treburi de felul asta, e bine s-o știi, sunt bărbat.

— Bărbat? Ce vrei sa spui?

— Ei, cum ar veni, liber!

— Jupâne, am strigat, inca un rom!

— Doua romuri! Striga Zorba. și pentru tine unul. Sa putem ciocni.
Ceaiul de salvie și romul na fac casa buna.

— Dumnezeu cu noi, am spus sculându-mă. Sa mergem!

— și necuratul! Completa calm Zorba.

Mare, blândețe de toamna, insule scâldate în lumina, panza diafana a unei ploii fine acoperind nemuritoarea goliciune a Greciei. Ferice de omul, gândeam, căruia îi e dat, înainte de moarte, să plutească pe apele Marii Egee.

Nenumărate sunt bucuriile acestei lumi – femeile, fructele, ideile. Dar să străbați o mare ca asta, pe-o toamna blândă, șoptind numele fiecărei insule, cred că nu există bucurie care să cufunde mai mult sufletul omului în paradis. Nicăieri altundeva nu treci atât de senin, nici atât de ușor, de la realitate la vis. Fruntariile se îngustează și din catargele celui mai ponosit vapor se avântă năvalnic ramuri și ciorchini. S-ar spune că aici, în Grecia, minunea e floarea de neînălțurat a necesității.

Pe la amiaza, ploaia se oprișe, soarele sfâșie norii și se înfățișă bland, duios, proaspăt spălat, mangăind cu razele lui apele și meleagurile îndrăgite. Stăteam la prora și, până în depărtatul zorilor, mă lăsam îmbătat de minune.

Pe vapor – grecii, pehlivani fără pereche, cu priviri lacome, cu gândul la tot felul de gheșefturi, meschine discuții politice și certuri, un pian dezacordat, muiere sclifosite, cinstite și veninoase. Domnea o atmosfera de mizerie provincială. Îți venea să apuci vaporul de cele două capete, să-l deșerți în mare, să-l scuturi bine-bine, ca să te asiguri că au căzut înăuntru toate scârnaviile care-l pângăreau – oameni, șobolani, ploșnițe – și apoi să-l așezi din nou pe apă, proaspăt curățat și gol.

Dar, din când în când, mă cuprindea mila. O mila budistă, rece ca o concluzie de silogism metafizic. Mila nu numai de oameni, ci de lumea întreagă, care luptă, strigă, plânge, speră și nu vede că totul nu e decât o fantasmagorie a neantului. Mila de greci și de vapor, și de mare, și de mine, și de mina de lignit, și de manuscrisul „Buddha”, de toate aceste zadarnicii alcătuite din umbra și lumina, care se zbat pe neașteptate, infestând aerul curat.

Ma uitam la Zorba, descompus, palid ca ceara, care ședea pe-un colac de frânghii la prora. Mirosea o lămâie, își lungea ditamai urechea și-l asculta pe pasageri ciorovăindu-se unul pentru rege, altul pentru Venizelos. Dădea din tătăcuța și scuipa.

— Toane vechi! Bombăni el disprețuitor. Ma mir că nu le e rușine!

— Ce vrea să însemne asta: toane vechi, Zorba?

— Păi toate astea: regi, democrații, deputați. Ce bâlci!

În conștiința lui Zorba evenimentele contemporane nu mai erau decât vechituri, într-un atât, în sinea lui, le depășise. Fără îndoială că, mintea lui,

telegraf, vapor cu aburi, drum de fier, morala curenta, patrie, religie, apăreau, firește, ca niște vechi puști ruginite. Sufletul lui înainta mult mai iute decât lumea.

Întinse mana și-mi arata 2 delfini care săreau, luându-se la întrecere cu vaporul.

— Delfini! Făcu el, vesel.

Băgai de seama atunci pentru prima oara ca arătătorul de la mana stângă îi este retezat aproape la jumătate. Am tresărit, oarecum tulburat.

— Ce s-a întâmplat cu degetul tau, Zorba? Am strigat.

— Nimic! A răspuns el, sifonat ca nu m-am bucurat îndeajuns la vederea delfinilor.

— Ti l-a tăiat vreo mașină? Am stăruit eu.

Ce mașină! L-am tăiat cu mana mea.

Cu mana ta? De ce?

— Nu poți tu sa pricepi una ca asta, jupâne! A zis el dând din umeri. Ți-am mai spus ca am făcut toate meseriile. așa ca o data am fost și olar. Îmi iubeam meseria ca un zănatic. Știi ce-I aia sa iei un bulgare de lut și sa faci din el tot ce-ți trece prin cap? Frrr! Dai drumul la roata, și lutul se învârtește ca un nebun, în timp ce tu stai deasupra lui și zici: am sa fac un ulcior, am sa fac o strachina, am sa fac o lampa, și orice poftesc, fir-ar sa fie! Asta se cheama sa fii bărbat: Libertate!

— Ei, și atunci? Am întrebat. Ce-I cu degetul?

— Da, iată: ma supără la învârtit. Se vara exact acolo unde nu trebuia, îmi strica socotelile. Pana când, într-o buna zi, am pus mana pe toporișca...

— și nu te-a durut?

— Cum sa nu ma doară? Ca nu-s butuc, sunt om, se-nțelege ca m-a durut. Da` cum ți-am spus, ma supără, și-atunci l-am tăiat.

Soarele cabora spre asfintit, marea se liniști un pic, norii se risipiră. Luceafărul sclipi. Priveam marea, priveam cerul, începui sa visez... Sa iubești astfel, sa apuci toporișca, sa tai, și sa te doară... Dar mi-am ținut emoția într-ascuns.

— Prost sistem, Zorba! Am spus eu zâmbind. Asta mi-amintește povestea din Legenda aurita. Într-o zi, un ascet a văzut o femeie care l-a tulburat. Atunci, a luat securea...

— Idiotul! Ma întrerupse Zorba, ghicind ce aveam sa spun. Sa tai așa ceva! Tâmpitul! Dar treaba aia nu-I niciodată o piedica.

— și inca cum! Am insistat eu, e chiar o piedica mare de tot.

— Piedica la ce?

— La intrarea în împărăția cerurilor.

Zorba se uita la mine pieziș, cu un aer batjocoritor.

— Ba-I tocmai, zise el, idiotul dracului, cheia raiului!

Schilozii nu intra în rai! Zise el, și nu mai scoase o vorba.

Buddha continua să-mi stăpânească gândurile. Am citit Dialogul dintre Buddha și Cioban, care, în ultimii ani, îmi umplea sufletul de liniște și siguranță.

CIOBANUL: -Masa mi-e gata, am muls oile. La usa colibeii mele zăvorul e tras, focul arde în vatra. Iar tu, tu poți trimite oricâtă ploaie cerule!

BUDDHA: -Eu nu mai am nevoie nici de hrana, nici de lapte. Vanturile sunt coliba mea, focul mi s-a stins. Iar tu, tu poți trimite oricâtă ploaie, cerule!

CIOBANUL: -Eu am boi, am vaci, am pășunile străbunilor mei și un taur care-mi fecundează vacile. Iar tu, tu poți trimite oricâtă ploaie, cerule!

BUDDHA: -Eu n-am nici boi, nici vaci. Eu n-am pășuni. Eu n-am nimic. Nu ma tem de nimic. Iar tu, tu poți trimite oricâtă ploaie, cerule!

CIOBANUL: -Eu am o ciobăniță supusa și credincioasa. De ani și ani de zile ea e muierea mea; sunt fericit sa ma joc noaptea cu ea. Iar tu, tu poți trimite oricâtă ploaie, cerule!

BUDDHA: -Eu am un suflet supus și liber. De ani și ani de zile il exersez și-l învăț sa se joace cu mine. Iar tu, tu poți trimite oricâtă ploaie, cerule!

Treceam acum pe lângă un mic golf rotund, nisipos, liniștit. Valurile il scâldau bland, fara sa se spargă, mulțumindu-se sa depună o spuma ușoară de-a lungul plajei. Norii se risipiră, soarele strălucea și Creta cea apriga zâmbea, domolita.

Mi-e ciuda, mi-e rușine. Ce-I toată furia asta? Îmi spun acu, când sunt ceva mai puțin smintit, ce-I toată furia asta? Te repezi la un om care nu ți-a făcut nimic, il musti, ii tai nasul, ii smulgi urechile, ii spinteci burta și toate astea chemându-l pe Dumnezeu într-ajutor. Cu alte cuvinte, il poștești și pe el sa taie nasuri și urechi și sa spintece burți. Numai ca pe vremea aceea, vezi tu, îmi clocotea sangele-n vine, n-am stat sa despici firu-n patru. Ca sa judeci drept și cinstit, trebuie sa fii potolit, sa se-adune anii și sa n-ai dinți în gura... E-o fiara crâncenă omul, când e tânăr; da, jupâne, o fiara crâncenă, care mănâncă oameni!

Își clătină capul încoace și încolo.

— Mănâncă el și carne de miel, și păsări, și porci, da` pana nu mănâncă carne de om, nu, nu e satul.

Si aduga, strivindu-și țigara în farfurioara ceștii de cafea:

— Nu, nu e satul. Tu, înțelepciunea pământului, ce zici de treaba asta?

Dar fara sa aștepte răspuns:

— Ce poți sa zici tu? Făcu el, cântărindu-mă din priviri... După cum bănui, maria ta n-a știut niciodată ce-I foamea, n-a ucis niciodată, n-a furat niciodată, nu s-a culcat niciodată cu muierea altuia. Ce poți sa știi tu, așadar,

ce e pe lumea asta? Creier de om nevinovat, carne care nu știe ce-i soarele..., șopti el cu un vădit dispreț.

Fie! As voi totuși sa te întreb ceva. Trebuie c-ai răsfoit sumedenie de cărți, poate ca știi...

— Spune, Zorba, despre ce e vorba?

— E ciudat, jupâne... tare ciudat, ma pune în încurcătură. Toate mârșăviile astea, toate jafurile și măcelurile astea pe care le-am înfăptuit noi, rebelii, l-au adus pe printul George în Creta. Libertatea!

Ma privi cu niște ochi holbați, uluiți.

— E-o taina, șopti el, o mare taina! Cum ar veni, pentru ca libertatea sa se înstăpânească în lumea asta, e nevoie de astfel de crime, de astfel de mârșavii? Daca m-aș apuca acu să-ți înșir toate porcăriile și toate omorurile care s-au făptuit, ti s-ar ridica parul măciucă-n cap. și totuși urmarea tuturor ăstora, care-a fost? Libertatea! In loc sa ne pârjolească trasnindu-ne din înaltul cerului, Dumnezeu ne da libertatea! Nu pricep nimic!

Se uita la mine de parca ar fi cerut ajutor. Se simțea, era o problema care-l frământase mult de tot și nu-I putea da de rost.

— Tu înțelegi, jupâne? Întrebă el îngrozit.

Cum se face ca o floare încolțește și crește din bălegar și gunoaie? Presupune, Zorba, ca omul e bălegarul și gunoaiele, iar floarea e libertatea.

— Da` sămânța? Făcu Zorba izbind cu pumnul în masa. Ca o floare să-ncolteasca trebuie o sămânță. Cine-a pus o sămânță ca asta în măruntaiele noastre puturoase? și de ce sămânța asta nu da flori din bunătate și cinste? Și-I trebuie sânge și gunoaie?

Dădui din cap.

— Nu stiu, am zis.

— Cine știe?

— Nimeni.

— Pai atunci, striga Zorba, deznădăjduit, aruncând în jurul lui priviri sălbatice, ce-am nevoie de vapoare, de mașini și de gulere tari?

— Da-o încolo, zise el. Când ma gândesc la asta, îmi vine sa sparg tot ce am la îndemână, un scaun, sau o lampa, sau capul meu de pereți. și după aia, ce-am câștigat? Lua-m-ar dracu`! Plătesc oalele sparte sau ma duc la spițer să-mi puna bandaje la cap. și daca bunul Dumnezeu exista, ei! Atunci e și mai rau: s-a zis cu mine! Trebuie ca ma privește cu coada ochiului din înaltul cerului și se perpelește.

— In sfârșit, făcu el plictisit. Asta voiam să-ți spun: cum a sosit vaporul regal împodobit peste tot cu steaguri și au început sa se traga salve de tun și cum a pus printul piciorul pe pământul Cretei... Ai văzut vreodată un popor întreg nebun de fericire că-și afla libertatea? Nu? Ei atunci, sărmanul meu

jupan, te-ai născut orb și orb ai să mori. Eu, chiar dacă-ar fi să trăiesc o mie de ani, chiar dacă n-ar mai rămâne din mine decât o halcă de carne vie, ce-am văzut în ziua ceea n-am să uit o viață. și dacă fiecare om ar putea să-și aleagă raiul în cer, potrivit cu gusturile lui – și-așa ar trebui: asta numesc eu rai – i-aș spune bunului Dumnezeu: Doamne, raiul meu să fie o Creta împodobită cu mirt și steaguri și să dăinuie secole în sir clipa în care printul George a pus piciorul pe pământul Cretei. Mi-e de-ajuns”.

— Ce s-a petrecut în Creta, Zorba? Povestește!

— N-o să mă apucă acum să îndrug verzi și uscate! Zise Zorba enervat.

Dragul meu, un lucru îți spun: că lumea asta e-o taină și că omul nu e decât o mare brută. O mare brută și-un mare Dumnezeu. Un ticălos de rebel. Venit din Macedonia, cu mine, pe nume Yorga, un tip uns cu toate alifiile, un porc infect, ce mai, ei bine, plângea., De ce plângi, mă, Yorga, blestematul? I-am zis, da` și mie-mi curgeau lacrimile gărlă. De ce plângi, bă, porcule?” și unde nu mi se-aranca de gat și începe să mă pupe, mirolăind ca un copil. După care, zgârciobul asta fără pereche, scoate pungă de bani, își deșartă în poala monezile de aur șparlitate de la turci și începe să le azvârle în aer cu amândouă mâinile. Pricepi, jupâne, asta-I libertatea!

, Asta-I libertatea, gândeam eu. Să ai o pasiune, să aduni grămadă monedele de aur și, deodată, să-ți învingi pasiunea și să-ți azvârli comoara în cele patru vanturi. Să te eliberezi de-o pasiune pentru a te supune alteia, mai nobilă. Dar nu cumva e și asta tot o formă de sclavie? Să te sacrifici pentru o idee, pentru neamul tău, pentru Dumnezeu? Sau, cu cât stăpânul se plasează mai la înălțime, cu-atât funia scavalului se lungeste? Ar putea atunci să se zbanguiască și să zburde pe-o arena încăpătoare și să moară fără a da de funie. Asta se numește așadar libertate?”

Sufla un vânt de toamnă, norii scămoșiți treceau domol și îndulceau pământul acoperindu-l de umbră. Alții se profilau amenințători. Soarele se acoperea și se descoperea, iar fața pământului se întunecă și se lumina ca un chip viu și frământat.

M-am oprit o clipă pe nisip și am privit. Sfânta singurătate se întindea în fața mea, tristă, fascinantă, ca pustiul. Poemul budist urca din pământ și mi se strecura până în fundul sufletului: Când oare mă voi retrage, în sfârșit, în pustiitate, singur, fără tovarăși, fără bucurie și fără tristețe, ca unica sfântă certitudine că totul nu e decât un vis? Când, cu zdrențele mele – fără dorințe – mă voi retrage voios în creierul munților? Când, văzând că trupul meu nu e decât boala și crima, bătrânețe și moarte – liber, fără teamă, plin de bucurie – mă voi retrage în pădure? Când? Când? Când?”.

În clipa aceea, la intrarea în sat, o cerșetoare numai în zdrențe din cap până-n picioare veni în fuga mare cu mana întinsă. Oacheșă, împuțită foc, cu o mustăcioară neagră și stufoasă.

— Ei, cumetre! Ii striga ea lui Zorba, ei, cumetre ai suflet?

Zorba se opri.

— Am, răspunse el serios.

— Atunci da-mi 5 drahme!

Zorba scaoase din buzunar un portofel de piele ponosit.

— Poftim! Zise el. și un zâmbet îi înflori pe buzele încă amare. Se întoarse:

— După cum vad, zise el, nu-I scump pe-aici: 5 drahme sufletul.

Viața mi-apăru deodată ca un basm, ca o comedie de Shakespeare, sa zicem Furtuna.

Acest peisaj cretan se aseamăna, îmi făcea impresia, cu o proza de bună calitate: bine lucrat, sobru, lipsit de înflorituri inutile, viguros și reținut. Exprima esențialul cu mijloacele cele mai simple. Nu-I ardea de saga, refuza sa utilizeze cel mai mic artificiu. Spunea ce avea de spus cu o virilă austeritate. Dar printre rândurile-I severe se deslușea o sensibilitate și o gingășie neașteptate; în vâlcelele adăpostite, lămâii și portocalii își răspândeau mireasma, iar mai departe, marea nesfârșită emana o nepuizabilă poezie.

La un moment dat, am închis cartea și mi-am aruncat ochii spre larg. Un pescăruș, cu burta lipită de-un val, se înalță și cobora o dată cu el, savurând, fericit, marea voluptate de-a fi purtat în neștire.

Am auzit un hohot de ras în spatele meu. M-am prăvălit dintr-o dată de pe culmile dantești, m-am întors și am dat cu ochii de Zorba, care se afla în picioare în spatele meu și râdea cu gura până la urechi.

— Ce-s purtările astea, jupâne? Striga el. Te caut de ore întregi, dar unde sa te dibăcesc?

Văzând însă ca tac, nemișcat, adăugă:

— E trecut de amiaza, găină e gata fripta; o sa se facă scrum. Sărăcuța! Pricepi?

— Pricep, dar nu mi-e foame.

— Nu ți-e foame! Făcu Zorba, lovindu-și copasele. Da` n-ai băgat nimic în gura de azi-dimineață. Trebuie să-I porți de grija și trupului, sa ai mila de el. Da-I mâncare, jupâne, da-I de mâncare, el e măgărușul nostru, pricepi? Daca, nu-l hrănești, o sa te lase balta în mijlocul drumului.

De ani de zile disprețuiam placerile trupești si, daca s-ar fi putut, as fi mâncat pe furie, cu senzația ca faptiesc o treaba rușinoasă. Dar, ca sa nu-l mai aud pe Zorba bombănind, am zis:

— Bine, vin.

Am pornit-o spre sat. Orele petrecute printre stânci trecuseră ca niște ore de dragoste, iute ca fulgerul. Simțeam încă asupra mea răsuflarea încinsă a poetului florentin.

— Te gândeai la lignit? Întrebă Zorba cu oarecare șovăială.

— La ce altceva ai vrea să mă gândesc? Răspunsei zâmbind. Maină începem lucrul. Trebuia să fac socoteli.

— și rezultatul acestor socoteli? Mă mai întrebă el, înaintând precaut.

— În 3 luni trebuie să extragem 10 tone de lignit pe zi ca să acoperim cheltuielile.

Zorba se mai uita o dată la mine, de data aceasta însă cu îngrijorare.

— și de ce dracu` a trebuit să vii pe malul mării ca să faci socoteli? Să-mi fie cu iertare, jupâne, dacă te întreb, dar nu-mi intră-n cap. Eu, când mă lupt cu cifrele, mă aș vada în gaura de șarpe, să nu vad nimic. Dacă ridic ochii și vad marea, sau un pom, sau o muiere, chiar una bătrână, mă s-a dus dracului! Toate socotelile și păcătoasele astea de cifre își iau zborul de-ai zice că-au prins aripi...

— E vina ta, Zorba! Făcui eu că să-l săcâi. N-ai forța să-ți concentrezi gândurile.

— Nu știu, jupâne. Depinde. Sunt cazuri când nici Solomon înțeleptul... Iacă, într-o zi, treceam printr-un sat. Un moșneag de 90 de ani se apucase să sădească un migdal., Ei, moșule, am făcut eu, sădești un migdal?., Da` el, așa povârnit cum stătea, s-a întors și mi-a zis: Eu, fiule, mă port de parcă n-o să mor niciodată”. și i-am răspuns: Eu mă port de parcă as muri în fiecare clipă”. Care dintre noi doi avea dreptate, jupâne?

Mă privi triumfător.

— Aici să te vad, zise el.

Am tăcut. Două poteci la fel de aride și de cutezătoare duc pe culme. Acționa ca și cum moartea n-ar exista, acționa cu gândul în fiecare clipă la moarte, poate că e același lucru. Dar în momentul când Zorba mă a pus întrebarea nu știam asta.

— Ei? Făcu Zorba în zeflema. Nu-ți face sânge rău, jupâne, n-ai pe unde scoate cămașa. Să vorbim de altceva. Mie, în clipa asta, mă e gândul la mâncare, la găină, la pilaful presărat cu scorțișoară, și din creier mă ies aburi ca din pilaf. Să măncăm mă întâi și om vedea după aceea. Fiecare lucru la vremea lui. Acu` în fața noastră e pilaful, așadar gândul trebuie să ne fie la pilaf. Maină o să fie lignitul în fața noastră, așadar gândul o să ne fie la lignit. Nici un lucru făcut pe jumătate, pricepi?

Alerga, sprinten, din ochi mă scăpărau scânteii și fredona vechi cântece de dragoste.

— Asta-I viața, jupâne, viața buna. Iată, în clipa asta ma port de parca ar fi sa mor pe loc. și ma grăbesc sa nu dau ortul popii pana nu mănânc găină.

Ne-am repezit cu toții la mâncare. S-a scurs o buna bucata de vreme fara ca vreunul sa sufle un cuvânt. Se hrănea animalul din noi, se adapă cu vin, alimentele se transformau repede în sânge, lumea se infrumusetea, femeia de lângă noi întinerea cu fiecare clipa și ridurile I se ștergeau.

Zorba își roti ochii-n cap și-și desfăcu larg brațele vrând parca sa îmbrățișeze întreaga lume.

— Ce se-ntâmplă, jupâne? Striga el uluit. Bei un păhărel de vin și iată ca lumea o ia razna. La urma urmelor, ce e viața asta, jupâne! Zău asa, ăștia ce-atarna deasupra capului, struguri sa fie, ingeri sa fie, nu-mi dau seama. Sau nu e absolut nimic, și nimic nu exista, nici găină, nici sirena, nici Creta? Vorbește, jupâne, vorbește, altfel simt că-mi pierd mințile!

Mi-am umplut încet pipa și am aprins-o. Totul are un sens ascuns în lumea asta, gândeam. Oameni, animale, pomi, stele, toate nu sunt decât niște ieroglife; ferice de cel care începe sa le descifreze și sa ghicească ce spun, dar vai de el. Când le vede, nu le înțelege. Crede ca sunt oameni, animale, pomi, stele. Abia după ani și ani de zile, prea târziu, le descoperă adevărata semnificație.

Razbionicul cu casca de bronz, prietenul meu rezemat de coloana, lumina opaca a acelei amiezi, codobatura și cele ce ne-a spus piuind, versul cântecului funebru, toate acestea, gândeam eu acum, s-ar putea sa aibă un sens ascuns, dar care?

Urmăream din priviri fumul care se răsucea și se desrasucea în lumina clar-obscura, împrăștiindu-se domol. Sufletul mi se împletea cu acest fum și se pierdea încet în rotocoale albaștrii. A trecut așa o buna bucata de timp și am simțit, fara intervenția logicii, cu o negrăită certitudine, zămisirea, înflorirea și dispariția lumii. Ca și cum m-aș fi cufundat din nou, de data aceasta insa fara cuvintele înșelătoare și jocurile acrobatice și insolente ale spiritului, în Buddha. Fumul acesta constituie esența învățaturii lui, spiralele acestea pieritoare sunt viața care năzuiește, calma, senina și fericita, spre nirvana azurie, nu meditam, nu căutam nimic, n-aveam nici o îndoială. Trăiam o certitudine.

Tinerețea e-o fiara sălbatică, inumana și care nu înțelege.

Ma oprisem sa privesc, într-o expoziție cu operele lui Rodin, o uriașă mana de bronz, Mana lui Dumnezeu. Palma era pe jumătate închisă și în aceasta palma, extatici, înlănțuiți, luptau și se contopeau un bărbat și o femeie.

O fata se apropie alături de mine. Tulburata și ea, privea neliniștitoarea și eterna înlănțuire a bărbatului și a femeii. Era zvelta, bine îmbrăcată, cu un par bogat, auriu, barbie voluntara, buze țuguiate. Avea ceva hotărât și viril. și eu,

care detest sa angajez discuții frivole, nu stiu ce m-a îndboldit. M-am întors spre ea.

— La ce va gândiți? O întrebai.

— Daca am putea scăpa! Șopti ea în ciudata.

— Pentru a te duce unde? Mana lui Dumnezeu e pretutindeni. Nici o scăpare. Va pare rau?

— Nu. S-ar putea ca dragostea sa fie bucuria cea mai puternica pe-acest pământ. E posibil. Dar acum, când vad aceasta mana de bronz, as vrea sa scap.

— Preferați libertatea?

— Da.

— Dar daca numai supunându-te mâinii de bronz ești liber? Dar daca cuvântul, Dumnezeu” n-are înțelesul comod pe care i-l da mulțimea?

Ma privi, tulburata. Avea niște ochi cenușii metalici, niște buze uscate și amare.

— Nu înțeleg, zise ea, și se îndepărta, parca înfricoșată.

Se făcu nevăzută. De atunci mi-a ieșit complet din minte. Cu toate acestea, trăia desigur în mine, sub lespedeza pieptului meu – și azi, pe-acest tărâm pustiu, iat-o ieșind din străfundul făpturii mele, palida și tânguitoare.

Da, nu m-am purtat cum se cuvine, Zorba avea dreptate. Putea fi un bun pretext acea mana de bronz, prima luare de contact era izbutita, primele dulci cuvinte pornite de pe buze, și-am fi putut, încet-încet, fara a ne da seama niciunul, nici celalalt, sa ne înlănțuim și sa ne unim cu toată seninătatea în palma lui Dumnezeu. Numai ca eu ma avântasem brusc de la pământ spre cer, și femeia, înfricoșată, o luase la fuga.

Se dăruise imediat muncii;

La un moment dat, l-a apucat de guler pe-un tinerel care mormăia și înaintă șovăind.

— Ai ceva de spus? Ii striga el. Spune-o tare! Nu-mi plac mormăielile. Ca sa muncești trebuie sa fii voios. Daca nu ești asa, care-te la cârciumă.

Dar el nu s-a învrednicit să-I arunce nici măcar o privire. A luat de la un muncitor o bucata de paine de orz și un pumn de măslina.

Sa mergem, băieți, striga el, închinați-vă!

Când se crapă de ziua, Zorba se trezea, înșfăcă hârlețul, se ducea la mina înaintea muncitorilor, sapa o galerie, o părăsea, găsea un filon de lignit strălucitor ca păcură și dansa de bucurie. Dar, câteva zile mai târziu, filonul se pierdea, Zorba se arunca la pământ si, zvâcnind din mâini și din picioare, dădea cerului cu tifta.

Lui ii revenea sarcina sa hotareasca și sa înfăptuiască. Mie, sa plătesc oalele sparte – ceea ce, de altfel, nu-mi dispăcea de fel – caci, îmi dădeam bine

seama, aceste luni aveau sa fie, în viața mea, printre cele mai fericite. Îmi făcusem bine socoteala: aveam conștiința că-mi cumpăr fericirea cu destul de putina cheltuiala.

Si eu am găsit un oasepete, ca și cum l-aș fi căutat cu lumânarea. Nu-l las sa plece. Ma costa mult mai mult decât o masa, dar merita. In fiecare seara, il aștept după lucru, il pun sa se așeze în fata mea, mâncăm, vine clipa când trebuie sa plătească și I spun: Povestește”. Îmi fumez pipa și-l ascult. A explorat în lung și-n lat pământul acest oaspete, a explorat mult și bine sufletul omenesc, nu ma mai satur ascultându-l.

— Povestete, Zorba, povestește!

De cum deschide gura, întreaga Macedonie mi se dezvăluie, se desfășoară în spațiul îngust dintre Zorba și mine, cu munții ei, cu pădurile și puhoaiile ei, cu comitagiile ei, cu femeile ei aprige în munca și cu bărbații ei, zdraveni și duri. și muntele Athos cu cele 21 de mănăstiri, arsenalele și trântorii ei cu fundul mare.

În fiecare seara, Zorba ma plimba de-a lungul și de-a latul Greciei, Bulgariei și Constantinopolului, închid ochii și vad. A străbătut Balcanii, întortocheați și accidentați, a observat totul cu ochisorii lui de soim, pe care-I holbează în fiecare clipa, uluit. Lucrurile cu care noi ceilalți ne-am obișnuit, și pe lângă care trecem nepăsători capăta în ochii lui Zorba proporțiile unor redutabile enigme. Vede trecând o femeie și se oprește năucit.

— Ce taina e asta? Întreabă el. Ce e o muiere, și de ce ne sucește astfel capul? Ce-o mai fi și asta, zi-mi un pic?

Se întreabă cu aceeași uimire în fata unui bărbat, a unui pom înflorit, a unui pahar cu apa rece. Zorba vede în fiecare zi toate lucrurile pentru prima oara.

— Ce-o mai fi și apa asta rosie, jupâne? Ia zi! Unui butuc ii cresc ramuri, încep să-I atârne un soi de ciucuri acri, și timpul trece, soarele-I coace, devin dulci ca mierea și atunci le zicem struguri; ii stoarcem, scoatem o zeama pe care-o punem în butoaie, fermentează de una singura, o scoatem de Sfântul Gheorghe-Bautorul, și s-a făcut vin! Ce minune o mai fi și asta? Dai pe gat zeama cea rosie și vezi cum îți creste sufletul, cum nu mai încape în vechiul trup și-I gata sa se ia la trântă cu Dumnezeu. Ce-o mai fi și asta, jupâne? Ia zi!

Nu spuneam nimic. Ascultându-l pe Zorba, simțeam reînnoindu-se virginitatea lumii. Toate lucrurile cotidiene și decolorate recăpătau strălucirea pe care-o avuseseră în prima zi, când ieșiseră din mana lui Dumnezeu. Apa, femeia, steaua, pâinea reveneau la tainicul izvor primitiv, și vârtejul divin se declanșa din nou în văzduh.

La început ma duceam cu el; ii studiam, pe muncitori. Ma străduiam sa merg pe-un drum nou, sa ma interesez de treburi practice, sa cunosc, sa

îndrăgesc materialul uman care-mi picase în mana, sa încerc bucuria de-atâta vreme jinduita de a nu mai avea de-a face cu cuvinte, ci cu oameni în carne și oase.

Nu scormoni așa în viața fiecăruia, jupâne, îmi spunea Zorba încruntat. C-o sa ti se înmoaie inima, o să-I iubești mai mult decât trebuie și decât e în folosul muncii noastre. O sa le treci cu vederea orice... și atunci, vai de capul lor de asemenea, sa știi de la mine. Când patronul e sever, muncitorii se tem de el, il respecta și-și vad de treaba. Când patronul e slab, il iau în bășcălie și se culca pe-o ureche. Pricepi?

— Știi ce te rog, jupâne, nu te mai amesteca deloc. Ce construiesc eu, vii tu și dărâmi. Ce mai sunt și balivernele astea pe care le îndrugai azi? Socialism și alte bazaconii! Ce ești tu: duhovnic sau capitalist? Ai de ales.

Dar cum sa aleg? Eram mistuit de dorința naiva de-a uni cele doua lucruri, de-a găsi sinteza prin care ireductibilele opoziții ar putea fraterniza. Spre a dobândi în același timp viața terestra și împărăția cerurilor.

E aspru și dur, pare-se, climatul pe acest pământ, semințele cele mai prețioase nu încolțesc sau sunt năpădite de mărăcini și urzici. Eu, îmi dau bine seama azi, tot necumpătat am rămas. Bogdaproste! Sunt oricând gata sa ma avant în expediții donchihotești.

Când ne întorceam, noaptea târziu, pe malul nostru, viața ni se părea simpla și plina de bune intenții, bătrână, dar foarte plăcută și primitoare, la fel ca madam Hortense.

— Să-mi fie îngăduit, jupâne, zise el, pare-mi-se ca n-ai un creier prea vârtos, curata piftie. Câți ani ai?

— Ei! Atunci nu se mai îndeasă niciodată.

După care a izbucnit în ras. M-am simțit jignit.

— Tu nu crezi în om? I-am strigat.

— Nu te supăra, jupâne. Nu, nu cred în nimic. Daca-aș crede în om, ar însemna sa cred și-n Dumnezeu, sa cred și-n diavol. Și-ar fi mare dandanaie. Lucrurile s-ar încurca atunci, jupâne, și mi-ar cășuna o groaza de belele.

— Omul e-o bruta! Striga el lovind furios pietricelele cu ciomagul. O mare bruta. Maria ta nu știe, după cat se pare totul a fost ușor pentru tine, dar întreabă-mă pe mine. O bruta, m-auzi? Ești rau el: te respecta și-ți știe de frica. Ești bun cu el: îți scoate ochii. Păstrează distanta, jupâne, nu le da oamenilor prea mult nas, nu te-apuca sa le spui ca sunt toți egali, ca avem toți aceleași drpturi. De îndată îți vor calca în picioare drepturile tale, îți vor fura pâinea și te vor lăsa sa crapi de foame. Păstrează distanta, jupâne, în interesul tau o spun!

— Tu nu crezi așadar în nimic? Am strigat exasperat.

— Nu, nu cred în nimic, de cate ori să-ți mai spun? Nu cred în nimic și în nimeni; numai în Zorba. Nu pentru ca Zorba ar fi mai bun ca alții, nici vorba de-așa ceva! O bruta și el. Dar cred în Zorba pentru ca e singurul pe care-l am sub stăpânirea mea, singurul pe care-l cunosc; toți ceilalți, niște năluci. Cu ochii lui vad, cu urechile lui aud, cu matele lui mistui. Toți ceilalți, îți spun, niște năluci. Când o sa mor eu, totul o sa moara. Întreaga lume zorbeasca se va nărui!

— Vorbești cu un egoism! Am zis eu sarcastic.

— N-am ce-I face, jupâne! Asta e: ce e în gușa și-n căpușa; sunt Zorba, vorbesc ca Zorba.

N-am mai scos o vorba. Simțeam cuvintele lui Zorba ca pe niște lovituri de bici. Il admiram ca e capabil de atâta tărie, că-I poate disprețui în asemenea hal pe oameni și în același timp ca are o asemenea pofta sa trăiască și sa lucreze cu ei. Eu unul, sau as fi devenit un ascet, sau i-aș fi împodobit pe oameni cu pene false spre a-I putea suporta.

— Te-am jignit, jupâne? Zise el oprindu-se brusc. Ajunsesem la baraca. Zorba ma privi cu duioșie și teama.

N-am răspuns. Simțeam ca mintea mea era de acord cu Zorba, dar inima mea rezista, voia sa se înalțe, sa evadeze din bruta, să-și croiască un drum.

Stelele scăpărau, marea ofta și lîngea prundișul de scoici, un licurici își aprinse micul felinar erotic de sub burta. Din parul nopții roua curgea șiroaie.

M-am întins cu fata-n jos, m-am cufundat în tăcere, fara sa ma gândesc la nimic. M-am contopit pe deplin cu noaptea și cu marea, îmi simțeam sufletul ca un licurici care, cu micul sau felinar de aur verde aprins, s-a așezat pe pamntul jilav și negru și așteptă.

Stelele călătoreau, orele treceau – și când m-am ridicat, gravasem în mine definitiv, fara sa înțeleg cum, dubla sarcina pe care-o aveam de îndeplinit pe acel țarm:

Sa scap de Buddha, sa ma descotoresc prin cuvinte de toate preocupările mele de ordin metafizic, eliberandu-mi sufletul de-o spaima zadarnica.

Sa stabilesc, din clipa aceea, un contact profund și direct cu oamenii.

, Poate, îmi ziceam, inca nu e timpul pierdut.”

E o mare bucurie sa intri în casa unor țărani din Creta. Tot ce te înconjoară e patriarhal: vatra, lampa de petrol, ploștile înșiruite de-a lungul peretelui, o masa, câteva scaune si, cum intri, pe stânga, într-o firida, ulciorul cu apa proaspătă. De grinda stau spânzurate șiruri de gutui, de rodii și de plante aromatice: salvie, izma, rozmarin, cimbru.

În fund, 3-4 trepte de lemn duc pe-un fel de estrada, unde se afla patul cu picioare înalte si, deasupra, sfintele icoane cu candela neîntrerupt aprinsa.

Casa îți pare goală și cu toate acestea posedă tot ce e strict necesar, atât de puține lucruri îi sunt de trebuință omului adevărat.

Ziua era magnifică, soarele de toamnă extrem de bland. Ne-am așezat în fața casei, în grădiniță, sub un măslin încărcat de fructe. Printre frunzele argintate marea sclipea în depărtare, liniștită, hieratică. Nori diafani treceau pe deasupra noastră. Ei acopereau soarele, îl lăseau descoperit: să fi jurat că pământul, când vesel, când trist, respiră.

Vorbeam despre lucruri veșnice: cereale, viță-de-vie, ploaie.

Viața acestui bătrân cretan fusese liniară și liniștită ca aceea a unui copac dintr-o văgăună ferită de vanturi.

— Iaca, eu care va vorbesc, eu, moș Anagnosti, m-am născut dintr-o minune. Da, dintr-o minune. și când o să va povestesc cum, o să va cruciți și-o să spuneți: Doamne miluiește!” și-o să va duceți la mănăstirea Preacuratei să aprindeți o lumânare.

Lasă oamenii în pace, jupâne, nu le deschide ochii. Dacă-o să le deschizi, ce-o să vadă? Mizeria în care trăiesc! Lasă-I încolo să viseze mai departe!

Fără numai dacă, când ar deschide ochii, le-ai putea arăta o lume mai bună decât lumea de bezne în care trăiesc acum. Ai așa ceva?

Nu știam. Știam bine ce s-ar năruși, nu știam însă ce se va construi pe aceste ruine. Asta nimani n-o poate ști cu certitudine, gândeam eu. Lumea veche e palpabilă, solidă, o trăim și ne luptăm cu ea în fiecare clipă, ea există. Lumea viitorului nu s-a născut încă, ea e insesizabilă, fluidă, făcută din lumina în care sunt țesute visele, e-un nor bătut de vanturi naprasnice-dragostea, ura, imaginația, întâmplarea, Dumnezeu... nici cel mai mare profet nu poate oferi oamenilor decât o lozinca, și cu cât aceasta lozinca va fi mai imprecisă, cu atât profetul va fi mai mare.

Zorba mă privea cu un surâs batjocoritor. M-am înfuriat.

— Am, i-am răspuns țăfnos.

— Ai? Spune, să vedem!

— Nu pot să-ți spun, n-ai înțelege.

— Eh! Pentru că n-ai! Făcu Zorba dând din cap. Crezi că-s unul din aia pe care-I duci de nas, jupâne? Cine ți-a spus-o te-a păcălit. Sunt la fel de neînvățat ca moș Anagnosti, dar nu-s la fel de prost, ah, nu! Și-apoi, dacă n-aș pricepe eu, cum ai vrea să priceapă ei, moșneagul asta mititel și deșteapta de nevastă-să? și toți Anagoștii din lume? Să vadă, cu alte cuvinte, noi bezne? Atunci lasă-le pe alea vechi; cu astea-s deprinși. Au scos-o la capăt cu ele până acu, nu găsești? Trăiesc, și trăiesc bine, fac copii și chiar nepoți. Dumnezeu îi face surzi, orbi și ei striga: Lăudat fie Domnul!”. Se simt bine în mizerie. așa că lasă-I și taci din gura.

Trebuie sa fi plouat pe undeva. Un miros de pământ, plin de prospețime, înmiresma aerul. Se iviră primele stele. Luna noua strălucea, gingașa, galben-verzuie, cerul își revarsă dulceață.

, Omul asta, gândeam eu, n-a fost la școală și creierul lui nu s-a deformat. A fost supus la toate încercările, I s-a deschis mintea, I s-a lărgit inima, fara a-și pierde cutezanță primitiva. Toate problemele complicate, de nesoluționat pentru noi, el le rezolva printr-o lovitura de sabie, ca Alexandru cel Mare, compatriotul sau. E foarte greu ca el sa alunece, pentru ca se sprijină în întregime, din cap pana în picioare, de pământ. Sălbaticii din Africa adora șarpele pentru ca sta cu tot corpul lipit de pământ și afla în felul acesta toate tainele lumii. Le afla cu burta, cu coada, cu capul. O atinge, se amesteca, se contopește cu mama. La fel și Zorba. Noi, oamenii instruiți, nu suntem decât niște păsări smintite ale văzduhului.”

Ploua în ziua aceea, liniștit, alene. Zorba aprinsese focul înainte de plecare, și-am stat ziua cu picioarele ghemuite, cu mâinile întinse deasupra focului, fara sa bag nimic în gura, nemișcat, ascultând siroitul bland al celei dintâi ploii.

Nu ma gândeam la nimic. Creierul meu, făcut ghem ca o cârțiță într-un sol desfundat, se relaxa. Auzeam mișcările ușoare, freamtul, scrâșnetele pământului, și ploaia care șiroia, și semințele care se umflau. Simțeam cerul și pământul împerechindu-se ca în epocile primitive, când se uneau ca un bărbat și o femeie și făceau copii. In fata mea, de-a lungul țărmului, auzeam marea mugind și lipăind ca o fiara care scoate limba și se adapă.

Eram fericit, știam. Cata vreme trăim o fericire, o simțim cu greutate. Abia după ce a trecut și când privim în urma, simțim deodata – uneori cu mirare – cat de fericiți am fost. Numai ca eu, pe acesta coasta a Cretei, trăiam fericirea și eram conștient ca sunt fericit.

O mare albastra ca cerneala, vasta, întinzându-se pana la țărmul african. Adeseori sufla un vânt foarte fierbinte, dinspre sud, livas, venit din îndepărtatele nisipuri încinse. Dimineața, marea își răspândea mireasma ca un harbuz; la amiaza fumeaga, încremenită, cu ușoare vălurele ca niște sani abia schițați. Seara, ofta, de culoarea trandafirului, a vinului, a pătlăgelei vinete, albastru închis.

Ma amuzam, după-amiaza, umplându-mi palma cu nisip fin auriu, pe care-l simțeam alunecându-mi și scurgându-mi-se, cald și moale, printre degete. Mana, o clepsidra de unde viața se scurge și se pierde. Se pierde, și eu privesc marea, il aud pe Zorba și-mi simt tâmplele plesnind de fercire.

Ce miracol extraordinar e viața și cum toate fapturile, când își înfig adânc rădăcinile, se contopesc și se confunda!

— Inca o poveste fara sfârșit, și asta! Spunea adeseori Zorba, punând tigaia pe foc. Nu numai muierea-arza-o-ar focu`e-o poveste fara sfârșit, mai e și crăpelnița.

Pe acest tărâm am simțit prima oara savoarea mâncării. Seara, Zorba aprindea focul intre doua pietre și pregătea masa; ne puneam pe mâncare și pe băutura, discuția se însuflețea; am înțeles, în sfârșit, ca mâncatul este o funcție spirituala și ca pâinea, carnea, vinul sunt materiile prime ale spiritului.

Înainte de-a apuca sa mănânce și sa bea, seara, după oboseala lucrului, Zorba era lipsit complet de vioiciune; vorbele-I erau de om ursuz, trebuia sa I le smulgi cu cleștele. Avea gesturi disgratioase, de om obosit. De cum îndopa in sa, cum spunea el, mașina cu cărbune, întreaga uzina toropita și istovita a trupului sau prindea iarăși viața, își lua avant și începea sa lucreze. Ochii ii scăpărau în cap, memoria se revarsa năvalnică, prindea aripi la picioare, dansa.

— Spune-mi ce iese din ce mănânci, ca să-ți spun cine ești. La unii se transforma în osânza și în scârna, la alții în munca și voie buna, iar la alții, cum am auzit spunându-se, în Dumnezeu. așa că-s 3 soiuri de oameni. Eu unul nu-s nici din ai rai, nici din ai mai buni. Intre astea doua. Ce mănânc eu se transforma în munca și voie buna. Nu-I chiar așa rau!

Ma privi ironic și începu sa rada.

— Tu, jupâne, zise el, ce mănânci cred ca te căznești sa transformi în Dumnezeu. Dar nu izbutești și asta te chinuie. Ti se întâmpla cum I s-a întâmplat și corbului.

— Ce I s-a întâmplat corbului, Zorba?

— El, vezi tu, înainte vreme mergea cinstit, cum se cuvine, ca un corb, ce mai. Da` într-o zi și-a băgat în cap sa umble umflându-se în pene, ca o potârniche. De-atunci, sărmanul, și-a uitat mersul de-a binelea, nu mai știe ce-I cu el și șchioapătă.

— Ai încredere în mine, jupâne? Întrebă el neliniștit, uitându-se în ochii mei.

— Da, Zorba, am răspuns. Orice-ai face, tu nu te poți înșela. Chiar daca ai vrea, tot n-ai putea. Ești ca un leu, sa spunem, sau ca un lup. Animalele astea nu se poarta niciodată ca oile sau ca măgarii, nu se abat niciodată de pe fâgașul firii lor. La fel și tu: ești Zorba până-n verful unghiilor.

— Dansezi? Ma întrebă el cu pasiune. Dansezi?

— Nu.

— Nu?

— Bine, zise el după o clipa. O sa dansez eu atunci.

Se avântă în vârtejul dansului, bătând din palme, sărind, făcând piruete In aer, prăvălindu-se la pământ cu genunchii încovoiați, țâșnind din nou în sus

cu picioarele îndoite, ca și cum ar fi un gumeleastic. La un moment dat, sari atât de sus, de parca ar fi voit să frângă legile de fier ale naturii și să-și ia zborul. Simțea în trupul acela măcinat de vreme un suflet care lupta să târască după el carnea și să se avânte cu ea în bezna, ca un meteor. Își azvârlea trupul care recădea la pământ, neputincios să se mențină prea multă vreme în aer, îl azvârlea din nou, fără mila, ceva mai sus de data aceasta, dar recădea iarăși, bietul de el, gâfâind.

Zorba încruntă sprâncenele, pe fata lui se citea o gravitate îngrijorătoare. Nu mai scotea nici un chiuit. Cu fălcile strânse, se căznea să atingă imposibilul.

— Zorba! Zorba! I-am strigat. Ajunge!

Mi-era teama că, deodată, trupu-I bătrân nu va rezista la atâta ardoare, se va rupe în bucatele și se va împrăștia.

Puteam să strig mult și bine. Cum ați fi vrut ca Zorba să audă niște strigate de pe pământ? Nu mai era om, era pasare.

— Zorba! Zorba! I-am strigat. Ajunge!

M-am aplecat spre el, îngrijorat.

— M-am ușurat, zise el după un scurt răgaz, parca mi s-ar fi luat sânge. Acum pot să vorbesc.

A intrat înapoi în baracă, s-a așezat în fața sobei și m-a privit, cu fata luminoasă.

— Ce te-a apucat să dansezi?

— Ce voiai să faci, jupâne? Simțeam că mă înăbușă bucuria, trebuia să mă descarc. Dar cum? În vorbă?

Când străpungeam o galerie, ziceam: Cărbune, asta vreau!”. Și, din cap până-n picioare, eram numai cărbune.

— De ce nu razi, jupâne? Întrebă el. Ce te uiți așa la mine? Asta-s eu. E în mine un diavol care striga, și eu fac ce zice el. De câte ori sunt gata să mă înăbuș, striga: dansează!”, și eu dansez. și asta mă ușurează!

Nu puteam să adorm. Mi-am ratat viața, gândeam. Dacă aș putea să iau un burete și să șterg tot ce-am învățat, tot ce-am văzut și am auzit, și apoi să intru în școala lui Zorba și să încep cu marele, cu adevăratul alfabet! Cât de diferită ar fi calea pe care aș apuca-o! Mi-aș exersa perfect cele 5 simțuri, pielea întreagă, pentru a se desfăta și a înțelege. Aș învăța să alerg, să lupt, să înot, să călăresc, să canotez, să șofez, să trag cu arma. Mi-aș umple sufletul cu carne. Mi-aș umple carnea cu suflet. I-aș împăca în mine, în sfârșit, pe acești doi dușmani de veacuri...

Lungit în pat, mă gândeam la viața care mi se irosește zadarnic. Prin ușa deschisă, îl zăream nedeslușit, la lumina stelelor, pe Zorba ghemuit, ca o pasare de noapte, pe-o stâncă. Il invidiam. El e cel care a găsit adevărul, gândeam, asta e calea cea bună!

Il așteptăm pe Zorba sa se întoarcă, purtător al tuturor bunurilor care fac bucurie omului – un ras sănătos, o vorba buna, o mâncare gustoasa.

— Mi-a albit paru-n cap, jupâne, și dintâi au început sa mi se clatine, nu mai am timp de pierdut. Tu, tu ești tânăr, mai poți aștepta. Eu nu pot. Pe cinstea mea, cu cat îmbătrânesc mai mult, cu atât devin mai sălbatic! Eu unul, cu cat trece vremea, cu atât sunt mai razvatit. Nu ma dau bătut, vreau sa cucereasc lumea!

Nu ma saturam văzând cu cata băgare de seama, cu cata duioșie scotea Zorba santuri-ul din carpele cu care-l învelise. Parca ar fi curățat o smochina, parca ar fi dezbrăcat o femeie.

Puse santuri-ul pe genunchi, se apleca asupra-I, ii mângâie ușor corzile – sa fi jurat că-l consulta asupra melodiei pe care avea s-o cânte, că-l roagă sa se trezească, că-l ia cu duhul blândeții spre a veni sa tina tovărășie sufletului sau chinuit, obosit de singurătate. Începu un cântec: nu mergea, il abandona, începu un altul; corzile scârțâiau de parca le-ar fi durut, de parca n-ar fi vrut.

— Nu vrea... șopti el, uitându-se cu străduința la șanțuri, nu vrea.

Il înveli din nou cu mare atenție, ca pe-o fiara de care se temea sa nu fie muscat, se ridica încet și-l agata în perete.

— Nu vrea... mai șopti el o data, nu vrea... Nu trebuie forțat.

— Tu înțelegi ceva din treaba asta, jupâne? Ma întrebă el. Eu, nu. Toate lucrurile au un suflet, lemnul, pietrele, vinul pe care-l bem, pământul pe care pășim... toate, toate, jupâne.

Ridica paharul:

— In sănătatea ta!

Il goli și-l umplu din nou.

— Parșiva e viața asta! Șopti el. Parșivă! E și ea la fel ca tusa Bubulina.

Ma pufni rasul.

— Asculta ce-ți spun jupâne, n-o lua în gluma. Viața e ca tusa Bubulina.

Am rămas amândoi tăcuți lângă soba de tuci pana noaptea târziu.

Simțeam din nou ce lucru simplu și cumpătat e fericirea: un păhărel de vin, o castana, a amarata de soba, frematul mării. Atât și nimic mai mult. și pentru a simți ca în asta consta fericirea, nu trebuie decât o inima simpla și cumpătată.

Eram amndoi ușor amețiți, nu ca am fi băut prea mult, cat din pricina acelei mari fericiri cu neputință de exprimat care dănuia în noi. Nu eram decât doua mici insecte efemere, bine cramponate de scoarța pământului, și-o simțeam pana în adâncul sufletului, fiecare în felul lui. Găsisem un colțișor plăcut, la marginea mării, îndărătul stufului, scândurilor și bidoanelor goale, ghemuindu-ne unul lângă celalalt, în fata noastră se aflau lucruri plăcute și de-ale mâncării, iar în noi seninătatea, afecțiunea și siguranță.

— Tu ești tânăr, jupâne, zise el, ești tânăr, nu poți sa pricepi. Când o sa ai și tu parul alb, o sa mai vorbim de aceasta veșnică poveste.

— Care veșnică poveste?

— Muierea, Doamne iartă-mă! Da` de cate ori trebuie sa ți-o spun?

Muierea e-o poveste fara sfârșit.

— Atunci, Zorba? Am întrebat iarăși. și Nusa?

Zorba, cu privirea pierduta în depărtări, către mare:

— Într-o seara, răspunse el, întorcându-mă acasă, n-am mai găsit-o. O ștersese cu un militar chipeș care sosise în sat de câteva zile. S-a isprăvit! Am simțit ca mi se rupe inima-n doua. Dar s-a lipit foarte iute la loc, ticăloasă. Ai văzut desigur pânze din acelea peticite cu bucăți roșii, galbene, negre, cusute cu sfoara groasa și pe care nu le mai rup nici ale mai grozave furtuni? așa e și inima mea. Mii și mii de gauri, mii și mii de bucatele: nu se mai teme de nimic!

— și nu ți-a fost ciuda? Poți sa zici ce-I vrea, muierea e altceva, nu-I făptură omeneasca. De ce să-mi fie ciuda pe ea? Muierea e ceva de neînțeles, și toate legile statului și ale religiei greșesc. N-ar trebui sa trateze muierea așa cum o tratează, nu! Sunt prea aspre, jupâne, prea nedrepte! Daca-ar fi sa fac eu legile, nu le-aș face la fel pentru bărbați și pentru muieri. Zece, o suta, o mie de porunci pentru bărbat. Barbatubarbat, vorba aia, poate sa le îndure. Dar niciuna pentru muiere. Pentru ca, de cate ori sa ți-o repet, jupâne? Muierea e-o făptură slaba. In sănătatea Nusei, jupâne! In sănătatea muierii! și ca Dumnezeu sa ne dea înțelepciune, noua, bărbaților!

— Sa ne dea înțelepciune, repeta el, sau sa ne facă o operație. Altfel, te rog sa ma crezi: s-a zis cu noi!

Azi ploua încet, cerul se unește cu pământul neînchipuit de gingaș.

Bucuriile mele aici sunt mari, pentru ca sunt foarte simple, alcătuite din elemente veșnice: aer curat, soare, mare, paine din faina de grau. Seara, așezat turcește în fata mea, un extraordinar Sindbad Marinarul vorbește; vorbește și lumea devine mai cuprinzătoare. Uneori, când vorba nu-I e de ajuns, se ridica dintr-un salt și dansează. și când nici dansul nu-I e de ajuns, își pune santuriul pe genunchi și începe sa cânte.

Câteodată e-un cântec sălbatic, și simți ca te înăbuși, pentru că-ți dai deodata seama ca viața e searbăda și mizera, nedemna de om. Câteodată e-un cântec dureros, și simți ca viața trece și se scurge ca nisipul printre degete și ca nu exista scăpare. Inima mi se zbate de la un capăt la altul al pieptului, ca o suveica. Ea țese aceste câteva luni pe care le voi petrece în Creta, sisa ma ierte Dumnezeu!

— Cred ca sunt fericit.

Confucius are o vorba: Multi căuta fericirea mai presus de om; alții, mai prejos. Dar fericirea e pe potriva omului”. Adevărat. Exista, așadar, tot atâtea fericiri cate soiuri de oameni sunt.

Oamenii văzuți din singurătatea mea, de aici, nu-mi apar ca niște furnici, ci dimpotrivă, ca niște monștri uriași, ca niște dinozauri și pterodactili, trăind într-o atmosfera saturata de acid carbonic și de dens putregai cosmogonic. O jungla de neînțeles, absurda și jalnica. Noțiunile de, patrie,, și de, rasa” pe care le îndrăgești, noțiunile de, superpatrie,, și de, umanitate” care m-au sedus, toate dobândesc aceeași valoare în vijelia atotputernica a distrugerii. Simțim ca ne-am ridicat spre a rosti câteva silabe și câteodată nici măcar silabe, sunete dezarticulate, un, a,, un, u” – după care ne sfărâmam. și ideile cele mai înalte, chiar daca le despica burta, vedem ca sunt, și ele, niște păpuși umplute cu tarate, si, pitit în tarate, găsim un arc de tinichea.

Știi bine ca aceste crude reflecții, departe de-a ma face sa dau înapoi, sunt, dimpotrivă, niște surcele indispensabile flacării mele interioare. Pentru ca, așa cum spune maestrul meu Budha, am văzut”. și pentru ca am văzut și m-am înțeles dintr-o ochire cu nevăzutul director de scena, plin de dispoziție și de fantezie, pot de-aci înainte să-mi joc pana la capăt, cu coerenta și fara descurajare adică, rolul ce-mi revine pe pământ. Caci, văzând, înseamnă ca am colaborat și eu la opera pe care-o joc pe scena lui Dumnezeu.

Consideri, desigur, aceasta viața pe care-o duci drept o fericire. și pentru ca așa o consideri, așa este. Ți-ai croit, și tu, fericirea după dimensiunile tale.

Am intrat într-o gradina mare, stufoasa, din apropierea gării: copaci cu frunze late, banani, trestii în mohorâte culori metalice, albine agățate de-o craca înflorită care tremura, fericita ca le vede sugând.

Mi-aduc aminte ca ți-am spus atunci: Iată adevărul. Grecia, patrie, datorie, iată cuvinte care nu spun nimic,, iar tu mi-ai răspuns: Grecia, patrie, datorie, într-adevăr, nu spun nimic, dar pentru acest nimic am pornit de buna voie sa ne dam viața”.

Se apleca la picioarele unui gard de mărăcini și culese primele narcise sălbatice. Le privi o buna bucata de timp, nu se mai satura privindu-le, de parca vedea narcise pentru prima oara; le mirosi închizând ochii, ofta și mi le dăruie.

— Daca-am sti, jupâne, zise el, ce spun pietrele, florile, ploaia! Poate ca ele cheama, poate ca ne cheama și noi nu auzim. Când vom avea ochii deschiși sa vedem? Când vom deschide brațele sa îmbrățișăm totul, pietrele, florile, ploaia, oamenii? Ce zici de asta, jupâne? și terfeloagele tale, ele ce zic?

— Sa le ia dracu`, am zis, slujindu-mă de expresia prefarata a lui Zorba, sa le ia dracu`!

— Să-ți spun acu o idee care mi-a venit, jupâne, da` sa nu fie cu supărare: adună-ți grămadă toate terfeloagele și dă-le foc. După asta, cine știe, nu ești prost de felul tau, ești om de treaba, poate mai iese ceva din tine!

— Eu... pricep eu ceva si... zise el.

— Ce anume? Spune!

— Nu stiu exact. Mi se pare, asa, ca pricep ceva. Da` când încerc sa rostesc acel ceva, se duce totul de râpă. Într-o zi, când oi fi în forma. O sa ți-l dansez.

— Viața e-o belea, continua Zorba; moartea, nu. Viața, știi tu ce va sa zică asta? Să-ți desfaci cureaua și sa cauți gălceavă.

Nu spuneam nimic. Știam ca Zorba are dreptate, știam, dar îmi lipsea curajul. Viața mea apucase pe-un drum greșit și contactul meu cu oamenii nu mai era decât un monolog interior. Decăzusem pana într-atât, încât daca as fi avut de ales între a ma îndrăgosti de-o femeie sau a citi o carte buna despre dragoste, alegeam cartea.

— Nu mai face socoteli, jupâne, continua Zorba, lasa-ncolo cifrele, fa praf nenorocita aia de balanta, închide dugheana, îți spun eu. Acum ai prilejul să-ți mântui sau să-ți osândești sufletul. și te rog sa ma crezi, jupâne, văduva te va răsplăti și vei intra-ah! Ce n-aș da sa fiu și eu pe calul tau!

— Vei intra calare în rai. Alt rai decât asta, dragul meu, te-asigur, nu exista. N-asculta ce zic popii, alt rai nu exista!

Simțeam ca tot ce nu putea sau nu îndrăznea să-mi spună prin cuvinte exprima cu santuri-ul. Ca mi-am ratat viața, ca văduvă și cu mine suntem doua insecte care nu trăiesc decât o secunda sub soare, apoi crapă pentru totdeauna. O data pentru totdeauna! O data pentru totdeauna.

Nu exista surd mai rau decât cel care nu vrea sa audă!

Aștepta cu nerăbdare ziua când va câștiga mult, când aripile ii vor fi destul de mari-aripile, așa numea el banii-spre a-și putea lua zborul.

Într-o seara, întorcându-se, ma întreabă înspăimântat:

— Exista Dumnezeu, da sau nu? Ce părere ai, jupâne? și daca exista-totul e cu putinta-cum ți-l închipui?

Am ridicat din umeri fara sa răspund.

— Eu, sa nu razi, jupâne, mi-l închipui pe Dumnezeu ca pe mine. Doar ca mai mare, mai puternic, mai într-o ureche. și pe deasupra, nemuritor. Sade în tihna pe blănite moi de miel, și baraca Lui e cerul. Nu e din bidoane vechi de benzina, ca a noastră, ci din nori. In mana dreapta tine nu o spada sau un cantar-astea-s unelte pentru măcelări și bacani-tine un burete gros îmbibat cu apa, ca un nor de ploaie. La dreapta lui e raiul, la stânga e iadul. Când un suflet, sărăcuțul, vine la el, gol-goluț, ca și-a pierdut trupul, tremurând, Dumnezeu il privește, zâmbind în barba, dar făcând pe muma-pădurii: vino

aici, îi zice, îngroșându-și glasul, vino aici, blestematele!„ și iată-l apucându-se să-și înșire păcatele. E-un sir lung și nu se mai isprăvește. Dumnezeu e satul de ele până-n gat. Casca de plictiseala., ia mai taci din gura, striga el, ca mi-ai împuiat capul!” și fap! O data cu buretele și șterge toate păcatele., cară-te, șterge-o, mars în Rai! îi zice. Petre, las-o sa intre și pe ea, biata fata!” pentru ca, trebuie sa știi, jupâne, Dumnezeu e-un mare senior, și noblețe asta înseamnă: sa ierți!

În seara aceea, mi-aduc aminte, în timp ce Zorba îmi turuia aceste profunde baliverne, râdeam. Dar aceasta, noblețe” a lui Dumnezeu, compătimitoare, generoasa și atotputernica, prindea viața și se cocea în mine.

— Nu pricepi așadar, jupâne, ca creierul meu n-are greutate? Creier oi fi având eu mai mult sau mai puțin, dar greutatea care trebuie, cu siguranță nu!

— Când moare un om, se poate întoarce pe pământ sub alta forma?
Întrebă el.

— Nu cred, Zorba.

— Nici eu. Dar daca ar putea, atunci oamenii ăștia de care-ți vorbesc, cei care au refuzat sa servească, sa le zicem dezertori ai dragostei, s-ar întoarce pe pământ, știi cum? In chip de catari!

Am agățat lampa la loc și m-am uitat la Zorba cum lucrează. Muncea din tot sufletul; nu mai avea nimic altceva în cap, se contopise cu pământul, cu târnăcopul și cu cărbunele. Făcea corp comun cu barosul și cu cuiele, pentru a lupta contra lemnului. Suferea o data cu acoperișul galeriei care se încovoia. Lupta cu tot muntele pentru a-I smulge cărbunele fie prin vicleșug, fie cu forța. Zorba simțea materia cu o infailibila siguranță și-o lovea fara greș acolo unde era mai slaba și putea fi îngenuncheată. Si, așa cum îl vedeam în clipa aceea, mânjit, plin de praf, având curat numai albul ochilor care-I sclipea, mi se părea ca s-a camuflat în cărbune, ca a devenit cărbune, pentru a se putea mai ușor apropria de inamic și a pătrunde în liniile lui de apărare.

Era ocupat, nu găsea de cuviință sa vorbească., nu-mi vorbi când lucrez, mi-a spus într-o seara, as putea sa ma fărâm.

— Sa te fărâmi, Zorba, de ce?

— Iar îmi vii cu, de ce-urile„tale! Ca un tanc. Cum să-ți explic? Sunt cufundat pana peste cap în munca, încordat, țeapăn, din vârful degetelor de la picioare până-n creștetul capului, lipit de piatra, sau de cărbune, sau de șanțuri. Daca ma atingi brusc, dacă-mi vorbești și ma întorc, pot sa dau greș. Asta e.”

Cine oare a creat acest labirint al nesiguranței, acest templu al trufiei, acest ulcior cu păcate, acest ogor semănat cu mii de vicleșuguri, aceasta poarta a iadului, acest cos plin pana la refuz de șiretlicuri, aceasta otrava care aduce cu mierea, acest lant care-I tine pe muritori înlănțuiți de pământ: femeia?

— Vino, vino! Striga ea. Viața nu e decât un fulger. Vino repede, vino, vino, pana nu e prea târziu!

Știam prea bine ca era Mara, duhul Necuratului, sub aparentele unui trup de femeie cu coapse vânjoase. Luptam. Ma apucasem sa scriu cuvântul, Buddha”, precum sălbaticii în grotle lor scrijeleau cu piatra ascuțită sau zugrăveau în roșu și alb crâncenele lor fiare care le dădeau târcoale, hămesite. Se străduiau, și ei, scrijelindu-le, zugrăvindu-le, sa le tintueasca în stanca; daca n-ar fi făcut-o, fiarele s-ar fi năpustit asupra lor.

În timpul zilei ma țineam tare, conștiința mi-era treaza, izbuteam s-o alung. Scriam în ce fel Ispititorul se înfățișă lui Buddha, cum se îmbraca în femeie, cum își apăsă de genunchii ascetului sâni tari, în sfârșit, cum Buddha a văzut primejdia, a proclamat mobilizarea întregii lui fapturi și l-a pus pe Necurat pe fuga. și izbuteam, la randul meu, să-l pun pe fuga.

Cu fiecare fraza pe care o scriam, ma simțeam ușurat, prindeam curaj, il simțeam pe Necurat retrăgându-se, izgonit de vraja atotputernica, cuvântul. Luptam, în timpul zilei, din toate puterile, dar în timpul nopții conștiința mea depunea armele, porțile interioare se deschideau și văduva își făcea intrarea.

Dimineața, ma trezeam vlăguit și înfrânt, și războiul reîncepea. Crăciunul batea la usa, ma luptam cu îndârjire și-mi spuneam: nu sunt singur. O mare forță, lumina, lupta și ea, când biruita, când biruitoare, fara sa dispere. Lupt și nădăjduiesc o data cu ea!”.

Mi se părea, și asta îmi dădea curaj, ca luptând contra văduvei, ma supun unui mare ritm universal. Trupul, gândeam eu, e cel pe care materia cea vicleana l-a ales pentru a micșora încet și a stinge flacăra libera ce se înalța în mine. Îmi spuneam: Divina e forța nepieritoare care transforma materia în spirit. Fiecare om are în el o părticică din aceasta divina vâltoare și de aceea izbutește sa transforme pâinea, apa și carnea în gândire și în acțiune. Zorba are dreptate: spune-mi ce faci din ceea ce mănânci ca să-ți spun cine ești!”.

Ma căzneau așadar, cu durere, sa transform aceasta violenta dorința carnala in, Buddha”.

— Ești tânăr, ești voinic, mănânci bine, bei bine, tragi în piept aerul care înzdrăvenește, aduni forte, ca sa faci cu ele ce? Ca sa te culci de unul singur. Păcat de Dumnezeu! Hai, du-te chiar în seara asta, nu pierde timpul, totul e simplu în lumea asta, jupâne. De cate ori sa ți-o spun? Nu mai complica totul!

Aveam, deschis în fata mea, manuscrisul, Buddha” și-l răsfoiam; ascultam cuvintele lui Zorba și știam ca ele deschid o cale sigura.

În noaptea asta se naște Hristos, jupâne, fa și tu o minune!

Daca m-ai întreba ce cale urmează bunul Dumnezeu, ți-aș spune: cea care duce la Maria.

Putin după miezul nopții, ceremonia religioasă lua sfârșit. Hristos se născuse. Sătenii alergau degrabă acasă, înfomețați, voioși, hotărâți să-I traga un chef și să simtă până-n cele mai adânci măruntaie taina incarnării. Burta e baza cea mai solidă: pâine, vin și carne înainte de orice; numai din pâine, vin și carne poate fi zămislit Dumnezeu.

Stelele scliceau, mari ca niște ingeri, deasupra albei cupole a bisericii. Calea Lactee, ca un fluviu, curgea de la un capăt la altul al cerului.

Când eram tanc, nu credeam defel în basmele cu zâne ale bunicii și, cu toate astea, tremuram de emoție, râdeam, plângeam, ca și cum aș fi crezut. Când au început să-mi dea târcoale, am întors spatele la toate aceste povești, ba chiar facem haz pe seama lor. Iată însă că acum, la bătrânețe, m-am ramolit, jupâne, iar am început să cred... îndrăcita mașinărie e și omul asta!

Cât de perfect potrivite sunt toate pe-acest pământ! Gândeam eu. Ce bine se potrivește pământul cu sufletul omului! Mâncarea, servita din belșug și pregătită cu grijă, dudușul focului în sobă, trupul înfrumusețat, împodobit, mireasma florilor de portocal, toate aceste mici plăceri corporale atât de omenești, cât de simplu și de repede se preschimba într-o mare bucurie a sufletului!

Deodată, mi se umplură ochii de lacrimi. Am simțit că, în seara aceea solemnă, acolo, la marginea mării pustii, nu sunt sigur că. O făptură feminină mă întâmpină, plină de devotament, de gingășie și răbdare; era mama, sora, femeia. Și eu, care îmi închipuiam că n-am nevoie de nimic, am simțit deodată că am nevoie de tot.

Ne-am așezat la masă, ne-am repezit la manacare. Am băut vin; ne simțeam trupurile satisfăcute și inima salta în noi de bucurie. Zorba se entuziasma din nou.

— Manaca și bea, îmi striga la fiecare clipă, mănâncă și bea, jupâne, veselește-te. Cântă și tu, prietene, cântă ca pastorii: Slava Celui de sus!” S-a născut Hristos, nu-I o treabă de colea. Cântă cu putere, pentru că bunul Dumnezeu să te-audă și să triumfe.

Își regăsise buna dispoziție, își dăduse drumul.

— S-a născut Hristos, dragul meu șoarece de bibliotecă, iubitul meu înțelept. Nu căuta nod în papură: s-a născut, nu s-a născut? Dragul meu, s-a născut, nu fi prost! Dacă te uiți cu lupa la apa pe care-o bei – mi-a spus mie un inginer – ai să vezi că apa e plină de viermi, mici-mici de tot, care nu se vad cu ochiul liber. O să vezi viermii și n-o să mai bei. N-o să mai bei și-o să crapi de sete. Sparge lupa, jupâne, sparge-o, ca viermosorii să dispară pe dată, să poți bea și să te răcorești!

Era frig, marea mugea, luceafărul stătea suspendat la răsărit, jucăuș și zglobiu. Mergeam de-a lungul țărmului, hârjonindu-mă cu valurile: ele se

repezeau la mine sa ma ude, eu ma feream; eram fericit și-mi spuneam: Iată adevărata fericire: sa n-ai nici o ambiție și sa lucrezi pe deșelate, ca și cum toate ambițiile te-ar încerca. Sa trăiești departe de oameni, sa n-ai nevoie de ei și să-I iubești. Sa fie Crăciunul si, după ce-ai băut și ai mâncat bine, sa te vezi scăpat de toate capcanele, sa ai deasupra capului bolta înstelată, pământul la stânga, marea la dreapta; și deodata, să-ți dai seama ca, în sufletul tau, viața a săvârșit ultima ei minune: ca a devenit un basm cu zane”.

— Ce-I cu tine, jupâne? Întrebă Zorba, care canta de zor cu băieții și batea în tamburina. Ce-I cu tine, băiețaș? Ești pământiu la fata, ai îmbătrânit, jupâne. Eu unul, într-o zi ca asta, ma simt iar copilandru, renasc, precum Hristos. Nu se naște și el în fiecare an? și eu la fel.

— Fac pentru amândoi urarea sa câștigăm din gros și sa fim răpiți de fete frumoase! Striga Zorba plin de voie buna.

Dumnezeu, interesele Companiei și văduva formau un amestec armonios în mintea lui Zorba.

Azi înțeleg foarte bine, forțarea marilor legi e un păcat de moarte. In treburi din acestea nu trebuie sa ne grăbim, sa fim nerăbdători, ci sa urmam cu încredere ritmul veșnic.

Stuful care-I împrejmuia gradina se mișcă, soarele de iarna se abătu asupra lămâilor de aur și a portocalilor cu frunzișul întunecat. Întreaga gradina strălucea ca un paradis.

Pomii inca n-aveau frunze, dar mugurii începuseră sa se umfle și plesneau, plini de seva. In fiecare mugur se simțea prezenta tinerelor mlădițe, a florilor viitoare, aflate la panda, concentrate și gata sa țâșnească spre lumina. Sub scoarța uscata, pe tăcute, pe furiș, zi și noapte, se urzea în miezul iernii marele miracol al primăverii.

Deodata, am scos un chiot de veselie. In fata mea, într-o râpă adăpostită, un migdal plin de îndrăzneala înflorise în miezul iernii, deschizând drum tuturor copacilor și vestind primăvara.

Am simțit o mare ușurare. Am respirat adânc miresma ușor piperata, am părăsit drumul și m-am pitit sub ramurile înflorite.

Am stat acolo o buna bucata de timp, fara sa ma gândesc la nimic, eliberat de orice grija, fericit. Ședeam, de-apururi, sub un pom al raiului.

M-am ridicat și am mângâiat trunchiul aspru al migdalului plin de mister care știuse sa înfăptuiască acea minune înflorită. Zorba mergea înainte, sprinten, plin de ardoare și infometat. Nevoile fundamentale ale omului-hrana, băutura, femeie, dans-ramaneau inca inepuizabile și proaspete în trupul lui voinic și nesățios.

Soarele de amiaza bucura mădularele. Marea se încălzea și ea la soare, fericita. În depărtare, insulița pustie, învăluită într-o panza subțire de ceata, părea ca s-a ridicat deasupra mării și ca plutește.

— Știi, jupâne, zise el, persoana în chestie a fost la biserica. Stăteam în picioare, lângă țârcovnic, când deodată vad sfintele icoane luminându-se. Hristos, Sfânta Feciora, cei 12 apostoli, totul strălucea..., Ce-o fi? Mi-am zis, făcându-mi semnul crucii. Soarele?” ma întorc, era văduvă.

Își holba ochii, cu o mutra de om uimit.

— Spune, ai mai văzut așa ceva, jupâne? Pielea e întinsă-întinsă și, dintr-o dată, un punct negru. Ei bine, de-ajuns ca să-ți ia mințile! Tu pricepi ceva din treaba asta, jupâne? Ce spun terfeloagele tale?

— Dă-le dracului de terfeloage!

Zorba pufni în ras, pe deplin mulțumit.

— Aha, zise el, iată, începi să înțelegi.

Ieșirăm în aerul rece. Luna plutea pe cerul senin.

— Ah! Muierile! Făcu Zorba dezgustat. Puah! Dar nu e vina lor, e vina noastră, a noastră, a descreieraților, a zvăpăiaților, a celor de teapa lui Suleiman și a lui Zorba!

— și nici măcar a noastră, adăugă el furios, e vina unuia singur, a merelui Descreiarat, a marelui Zvăpăiat, a lui Suleiman-pasa cel Mare... știi tu care!

— Dacă exista, am răspuns eu; dar dacă nu exista?

— Atunci ne-am dus pe copca!

Zorba rumega desigur gânduri cumplite, caci, la fiecare moment, izbea pietricelele cu ciomagul și scuipa.

Deodată se întorse spre mine:

— Bunicu-meu - fie-I țărâna ușoară!

— Zise, el unul se pricepea la muieri. Ii plăceau mult, nefericitul, și numai el știa câte pătimise din pricina lor. Îmi spunea: Micul meu Alexis, o dată cu binecuvântarea mea, am să-ți dau un sfat: să nu te-ncrezi în muieri. Când bunul Dumnezeu a vrut să-o facă pe muiere dintr-o coastă a lui Adam, diavolul s-a prefăcut în șarpe și la momentul potrivit, a sărit și-a șterpelit coasta. S-a repezit bunul Dumnezeu la el, dar diavolul i-a alunecat printre degete și nu i-a lăsat decât carnele., În lipsa furcii, a zis bunul Dumnezeu, o buna gospodina toarce și cu o lingura. Ei bine, eu o să-o fac pe femeie din carne de drac!, și așa a făcut-o, spre nefericirea noastră, micul meu Alexis! Așadar, când atingi o muiere, ori în ce loc, carnele de drac sunt cele pe care le pipai. Să nu te-ncrezi, băiețuș! Tot muierea e cea care-a furat merele din rai și le-a vârat în san. Și-acu se vantura cu ele fudulindu-se... Dacă te-nfrupti din merele astea, nefericitele, s-a zis cu tine. Dacă nu te-nfrupti din ele, tot aia e.

Ce sfat să-ți dau, copilaș? Fa cum ți-o plăcea!” iată ce mi-a spus răposatul bunicu-meu, dar cu asta nu m-am făcut mai deștept. Am apucat-o pe același drum ca el și iaca unde-am ajuns!

— Tot un corn de drac și-asta! Zise el. Sa mergem jupâne!

Ma uitam la Zorba luminat de luna și admiram cu cata cutezanță, cu cata simplitate se adapta lumii, modul în care trupul și sufletul lui alcătuiau un tot armonios și cum toate lucrurile, femeile, pâinea, apa, carnea, somnul, se uneau voioase cu carnea lui și deveneau Zorba. Nnicând nu mai întâlnisem o atât de amicala înțelegere între om și univers.

Luna cobora acum spre asfințit, perfect rotunda, verzuie. Un calm de nedescris puse stăpânire pe mare.

Elementul uman e încărcat de dorință, tulbure, impur-dragostea, trupul, țipătul; sa fie sublimat așadar în idee abstracta si, în furnalul înalt al spiritului, din alchimie în alchimie, sa se imaterializeze și sa se pulverizeze!

Toate acele lucruri care ma fascinasera atât de mult odinioară îmi apărură, în dimineața aceea, niște simple acrobații șarlatanești! Întotdeauna, în perioada de declin a oricărei civilizații, acesta e modul în care se desăvârșește, prin jocuri de prestidigitație pline de maiestrie-pozie pura, muzica pura, gândire puraspaima omului. Ultimul om-care s-a eliberat de orice credință și de orice iluzie, care nu mai așteaptă nimic, nu se mai teme de nimicvede lutul din care e plămădit redus la spirit, și spiritul nu mai are unde să-și înfigă rădăcinile spre a sorbi și a se hrăni. Ultimul om e golit; nici tu sãmânță, nici tu excremente, nici tu sânge. Toate lucrurile au devenit cuvinte, toate cuvintele jonglerii muzicale. Ultimul om merge inca și mai departe: se așează la capătul singurătății lui și descompune muzica în mute ecuații matematice.

Am tresărit., Budha e ultimul om! Am strigat în sinea mea. Acesta e sensul lui tainic și înspăimântător. Buddha e sufletul, pur” care s-a deșertat; în el e neantul, el e Neantul. Deșertați-vă măruntaiele, deșertați-vă cugetul, desrtat-vă inima! Striga el. Oriunde pune piciorul, apa nu mai țâșnește, nici un fir de iarba nu mai crește, nici un copil nu se mai naște.

Era o lupta pe viața și pe moarte împotriva unei mari forte de distrugere ce sta la panda în mine, un duel cu marele Nu care-mi mistuia inima, de rezultatul acelui duel atârând mântuirea sufletului meu.

Buddha e ultimul om. Noi, noi nu suntem decât la început; nici n-am mâncat, nici n-am băut, nici n-am iubit îndeajuns, n-am apucat inca sa trăim. Ni s-a ivit mult prea de timpuriu acest delicat moșneag aflat la capătul puterilor. S-o ia degrabă din loc!

M-am apucat voios de scris. Nu, nu scriam. Nu mai era vorba de scris: era un adevărat război, o vânătoare nemiloasa, un asediu și o vrăjitorie, pentru a determina fiara sa iasă din bârlogul ei! Asta e într-adevăr incantație magica.

Forțe telurice obscure stau pitite în măruntaiele noastre, porniri funeste de-a ucide, de-a distruge, de-a ura, de-a necinsti. Atunci, cu fluierul ei bland, apare arta și ne eliberează.

Am scris, am iscodit și am luptat cât a fost ziua de lungă. Seara eram istovit, dar simțeam că am progresat și că am pus stăpânire pe câteva din posturile avansate ale inamicului.

— Ai băgat de seama, jupâne? Îmi zise el în cele din urmă: la coborâre pietrele dobândesc suflet.

N-am spus nimic, dar eram foarte bucuros., în felul acesta, gândeam eu, marii vizionari și marii poeți vad toate lucrurile pentru prima oară. În fiecare dimineață ei au în fața ochilor o lume nouă creată de ei înșiși”.

Universul constituia pentru Zorba, ca pentru primii oameni, o viziune copleșitoare și compactă; astrele îi treceau pe deasupra capului, valurile marii I se spârgeau de tâmpile, trăia, fără intervenția deformată a rațiunii, existența pământului, a apei, a animalelor și a lui Dumnezeu.

, Draga jupâne, Domnule capitalist!

Am luat tocul mai întâi ca să te întreb dacă o duci bine cu sănătatea și al doilea ca să-ți spun că și noi, bogdaproste, o ducem bine.

Cât despre mine, e mult de când am băgat de seama că n-am venit pe lume cal sau bou. Numai dobitoacele trăiesc ca să mănânce. Ca să scap de-o atare învinuire, îmi fac de lucru zi și noapte, îmi pun toată agoniseala pentru o idee, răstorn proverbele și zic: nu da cioara din mână pe vrabia de pe gard”

Multi sunt patrioți, ca nu-I costa nimic eu unul nu-s patriot, chiar dacă asta îmi pricinueste neajunsuri. Multi cred în rai și sunt siguri că o să-și ducă măgarul pe manoasele-I pășuni. Eu unul n-am măgar, și sunt liber; nu mă trem de iad, unde mi-ar crăpa măgarul; dar nici nu-mi pun nedejdea în rai, unde s-ar ghiftui cu trifoi. Nu sunt învățat, nu mă pricep să le zic așa cum trebuie, dar tu, jupâne, mă-nțelegi.

Multora le e teama de zădărniciia lucrurilor; eu n-am nevoie să chibzuiesc. Nu mă bucur de cele bune și nu mă amaresc de cele rele. Mi-ar fi totuna dacă aș afla că grecii au pus mână pe Constantinopol sau turcii pe Atena.

, Ce găsești de ras, amice?” mă întreabă unii. Cum să fac să le explic? Rad pentru că, în clipa când întind mână să vadă dacă sarma e bună, deodată îmi trece prin cap: ce e omul? De ce a fost adus pe lume? La ce slujește? La nimic, după mintea mea. Toate-s o apă și-un pământ: dacă am muiere ori dacă n-am, dacă-s cinstit ori necinstit, dacă-s pasă ori hamal. Numai dacă-s viu ori mort, acolo e-o deosebire. Dacă diavolul sau Dumnezeu mă cheamă – ce să fac, pentru mine e totuna să crap, o să devin un hoit puturos, o să-I imput pe oameni...

Fiindcă veni vorba, jupâne, o sa te întreb un lucru de care mi-e teama-singurului de care nu-I chip sa scap nici zi, nici noapte: mi-e frica, jupâne, de bătrânețe, ferească-ne cerul! Moartea-I un fleac, un simplu pfff! și candela se stinge. Dar bătrânețea e-o rușine.

Într-o zi, la muntele Athosca și-acolo am fost, mai bine îmi frângeam un picior!

— Ma cunoscut un călugăr, părintele Lavrentio, de fel din Chios. Asta, vai de capul lui, credea ca are un diavol în el, și-I dăduse și-un nume: îi zicea Hogeia., Hogeia vrea sa mănânce carne în Vinerea mare,, zbiera bietul Lavrantio și se izbea cu capul de pragul bisericii., Hogeia vrea sa se culce cu o muiere, Hogeia vrea să-l răpună pe egumen. Hogeia, Hogeia, nu eu!” și se izbea întruna cu fruntea de piatra.

Si eu jupâne, tot asa, am un diavol în mine, și-l cheama Zorba. Zorba dinăuntru nu vrea sa îmbătrânească niciodată. Dar Zorba din afara s-a scorojit, pârlitul de el,...

Ce-I de făcut jupâne? Pana când or sa se tot ia cei doi Zorba la trântă? Care-o sa izbândească pana la urma?

, După scrisoarea asta, ai sa pricepi ce om necăjit sunt. Numai când stau de vorba cu tine gândesc ca mai scap un pic de ipohondrie. Ca și tu ești ca mine, dar n-o știi. și tu ai un diavol în tine, dar inca nu știi cum il cheama, si, fiindcă nu știi, te înăbuși. Botează-l, jupâne, și ușurează-te!

Toată desteptacinea mea vad limpede că-I prostie toată ziua și nimic altceva. Cu toate astea, mi se întâmplă zile întregi sa am idei de om mare, și daca-aș putea atunci sa duc la înfăptuire tot ce poruncește Zorba dinlăuntru, lumea ar ramane cu gura căscată!

De vreme ce n-am contract pe termen fix cu viața, dau drumul haturilor când ajung la povârnișul cel mai primejdios. Viața omului e un drum cu urcușuri și coborâșuri. Toți oamenii cu scaun la cap înaintează cu mana pe haturi. Dar eu, și aici e meritul meu, jupâne, am azvârlit de mult haturile, pentru ca nu ma tem de carambolaje. Noi, muncitorii, deraierilor le zicem carambolaje. Sa ma ia dracu` daca dau vreo atenție carambolajelor pe care la fac. Zi și noapte ma năpustesc cu toată viteza, fac ce-mi trazneste: atâta paguba dacă-mi frâng gatul. Ce-am de pierdut? Nimic. Oricum, și daca le-aș face cum scrie la carte, tot mi-l frâng! Asta-I sigur! Pai atunci, să-I dam zor cat putem!

Fiecare om are cate o nebunie, dar cea mai mare nebunie, după mine, e sa n-ai niciuna.

, Ah! Zorba, mi-am zis eu pe șoptite închizând ochii, ai intrat de viu în rai. Locul e bun, nu te mișca de-aici!”ți-am mai spus-o și altădată, jupâne, fiecare cu raiul lui. Pentru tine, raiul va fi ticsit de cărți și de mari damigene cu

cerneala. Pentru altul, va fi plin cu butoaie de vin, de rom, de coniac. Pentru altul, cu teancuri de lire sterline. Pentru mine raiul înseamnă asta: o odăiță parfumată cu rochii bălțate, săpunuri de toaleta, un pat foarte lat cu arcuri și, lângă mine, o muiere.

Pentru numele lui Dumnezeu, ia seama, rogu-te. Eu unul gândesc ca numai acela care vrea sa fie liber e făptură omeneasca...

Nu știam daca trebuie sa ma supăr, sa rad sau să-l admir pe acest om primitiv care, spărgând coaja vietii-logica, morala, onestitate-atinge substanță. Toate micile virtuți, atât de folositoare, ii lipsesc. Nu i-a mai rămas decât o virtute incomoda, dificila și primejdioasa, care-l împinge irezistibil spre limita extrema, spre parapastie.

Acest muncitor ignorant, când scie, rupe penițele în graba lui plina de narabdare, la fel ca pe oamenii care și-au lepădat primii pielea de maimuță, sau pe marii filosofi, problemele fundamentale il domina. Le vede ca pe niște necesități imediate și urgente. Asemenea copilului, vede toate lucrurile pentru prima oara. Fara încetare, se mira și întreabă. Totul ii pare miraculos și în fiecare dimineață, când deschide ochii și vede pomii, marea, pietrele, o pasare, ramane cu gura căscată.

, Ce e minunea asta? Striga el. Ce sunt toate aceste taine care poarta numele de pom, mare, piatra, pasare?"

Mi-aduc aminte ca într-o zi, pe când ne îndreptăm spre sat, am întâlnit un moș calare pe-un catar. Zorba și-a holbat ochii lui rotunzi uitându-se la animal. Atât de mari trebuie sa fi fost flacără și intensitatea privirii sale, ca tarantul a strigat înspăimântat:

— Pentru Dumnezeu, sa nu-l deochi!

Și-și făcu semnul crucii.

M-am întors spre Zorba:

— Ce i-ai făcut bătrânului de-a strigat asa? L-am întrebat.

— Eu? Nu i-am făcut nimic! M-am uitat la car, atâta tot! Pe tine, jupâne, nu te mira?

— Ce anume?

— Ei bine, ca exista catari pe lume?

Lignit, profit și pierdere, madam Hortense și proiecte de viitor, totul dispărea. Urletul lua cu el totul, nu mai aveam nevoie de nimic. Nemișcați și unul, și altul pe aceasta coasta solitara a Cretei, purtam pe umerii noștri toată amărăciunea și dulceața vieții; nu mai exista nici amărăciune, nici dulceață, soarele se deplasa, noptea se lăsă, Ursa-Mare dănțuia în jurul axei nemișcate a cerului, luna se înaltă și privea înspăimântată la cele doua gănganii care cantau pe nisip și nu se temeau de nimeni.

— Ei, dragul meu, omul e o fiara sălbatică, făcu deodata Zorba, surescitat din pricina cântatului, dă-le încolo de terfeloage, nu ți-e rușine? Omul e o fiara sălbatică, și fiarele nu citesc.

Tăcu o clipa și începu sa rada:

— Știi, zise el, cum l-a făurit bunul Dumnezeu pe om? Știi care sunt primele cuvinte pe care acest animal care e omul I le-a adresat lui Dumnezeu?

— Nu. De unde vrei sa stiu? N-am fost acolo.

— Eu am fost! Striga Zorba, și ochii ii luceau în cap.

— Sa auzim atunci!

Pe jumătate extaziat, pe jumătate în zeflema, se porni sa făurească fabuloasa povestire a creării omului:

— Ei bine, asculta, jupâne! Într-o dimineață, bunul Dumnezeu s-a trezit cătrănit de tot., Ce soi de Dumnezeu oi mai fi și eu? N-am nici măcar un om care sa ma tămâieze sau sa jure pe numele meu și sa mai treacă vremea! M-am saturat sa tot trăiesc de unul singur ca o cucuvea bătrână!., scuipa în palme, își sufleca mânecile, își pune ochelarii, ia un bulgare de pământ, scuipa deasupra, să-l facă lut moale, il frământa bine, așa cum se cuvine, plămădește din el un omuleț și-l pune la soare. După 7 zile, il scoate de-acolo. Era copt. Bunul Dumnezeu se uita la el și-l pufnește rasul: sa ma ia dracu`, zise el, daca asta nu e-un porc așezat pe labelle din spate! Nu-I defel ce-am vrut eu sa fac. Am sfeclit-o!” Il apuca de pielea gatului și-I arde un picior., Hai, cară-te! Întinde-o! N-ai decât sa faci alti purceluși acum, al tau e pământul. Da-I drumu`! Un, doi, înainte mars!., dar, să-mi fie cu iertare, nu era defel un porc. Purta o pălărie moale, o haina aruncata într-o doară pe umeri, un pantalon cu dunga și niște papuci cu ciucuri roșii. și mai avea la cingatoare-diavolul trebuie ca I l-a dat, cu sigurantaun pumnal bine ascuțit pe care sta scris: te aranjez eu! Era omul. Bunul Dumnezeu i-a întins mana sa i-o sărute, dar omul și-a răsucit mustața și a zis: Hai, moșulica, dă-te la o parte, ca vreau sa trec!”

Zorba s-a oprit văzând ca ma tăvălesc de ras. S-a burzuluiit.

— Nu rade, făcu el, așa s-a întâmplat!

— Dar de unde știi?

— așa simt eu, și așa as fi făcut și eu în locul lui Adam. Îmi pun capul ca Adam n-a făcut altfel. și nu te mai încrede în tot ce povestesc terfeloagele tale, pe mine trebuie sa ma crezi!

Continuam sa tin în mana scrisoarea parfumata a lui Zorba cu inima străpunsă de-o săgeată și retrăiam toate acele zile, bogate în substanță omeneasca, petrecute în preajma lui.

Alături de el timpul dobândise o noua savaore. Nu mai era o succesiune matematica de evenimente, nici, în mine, o problema filosofica de nesoluționat.

Era nisip cald, cernut cu finețe, și-l simțeam scurgându-mi-se tandru printre degete.

— Binecuvântat fie Zorba! Am șoptit eu, caci a știut sa dea o forma draga și calda noțiunilor abstracte care dârdaiau în mine. Când nu e aici, încep din nou sa tremur.

Viața e grea; e grea și pentru ai de au noroc, păcătoasă!

— Dar ce-ți lipsește, moș Anagnosti? De ce te plângi?

— Nu-mi lipsește nimic, ți-am zis! Dar poftește numai sa întrebi inima omului!

— Ești tânăr, îmi zise, nu asculta ce spun bătrânii. Daca lumea ar pleca urechea la spusele bătrânilor, s-ar duce iute de râpă. Daca îți iese vreo văduvă în cale, da buzna peste ea! Însoară-te, fa copii, nu șovăi. Necazurile-s pentru tineri voinici!

Si tu ce cauți aici între dărâmături?

— Privesc antichitățile.

— și ce pricepi din ele?

— Nimic.

— Nimic, nici eu. Aia au murit, noi trăim. Hai, du-te!

Si daca nu se însura cu ea, ar fi fost amărăciunea vieții lui întregi, I s-ar fi învărtit tot timpul în cap gândul ca a lăsat să-I scape o mare fericire! Prăpastie în fata, hau în spate.

Ritmul infailibil al anului, roata în veșnică mișcare a lumii, cele patru fete ale pământului care, una după alta, sunt luminate de soare, viața care se duce, toate acestea ma umpleau iarăși de-o neliniște chinuitoare. Răsună din nou în mine, o data cu țipătul cocorilor, înfiorătorul avertisment ca viața asta e unica pentru om, ca nu exista alta și ca tot ce constituie prilej de bucurie numai aici putem dobândi, ca n-o sa ne mai fie dat, în vecii vecilor, nici un alt prilej.

O conștiință care aude aceasta înștiințare nemiloasa-și în același timp plina de atâta compasiunea hotărârea să-și înfrângă meschinăriile și slăbiciunile, sa învingă lenea, marile speranțe deșarte și sa se cramponeze, în întregime, de fiecare din secundele care aleargă fara întoarcere.

Pilde mărețe îți vin în minte și-ți dai seama limpede ca nu ești decât un om pierdut, ca viața se consuma în bucurii mărunte, în necazuri mărunte și în vorbe lipsite de miez. Ai avea pofta sa strigi: Ce rușine!” mușcându-ți buzele.

Am ajuns la marginea marii. Mergeam foarte aproape de mal cu pasi grăbiți. Cat de neliniștitor e sa mergi de unul singur pe malul marii! Fiecare val, fiecare pasare te cheama și-ți amintește ce datorie ai. Când mergi întovărășit de alții, mai razi, mai tăifăsuiești, și zgomotul acesta te împiedică sa auzi ce spun valurile și păsările. S-ar putea, de altminteri, sa nu spună nimic. Se uita la tine cum treci, învăluit de trâncăneala, și tac chitic.

M-am întins pe pietriș și am închis ochii., Ce este așadar sufletul, gândeam eu, și ce corespondenta tainica exista între el și mare, nori, mireseme? Ca și cum sufletul n-ar fi, și el, decât mare, nor și mireasma...”

Si după câteva clipe, bătrânul siret, care trebuie sa fi știut ca afacerile nu merg prea bine, adăugă aceste cuvinte de mângâiere:

— și chiar daca nu-ți aduce cine știe ce, fiule, nu te amara, lasa! Tot în câștig ești, pentru ca sufletul tau va merge drept în rai...

— Asta doresc și eu, moșulica.

— Eu unul n-am știință de carte, dar o data am auzit la biserica ceva ce-a zis Hristos. Mi s-a întipărit în minte și nu mai uit: Vinde, a zis el, vinde tot ce ai, ca sa cumperi perla cea Mare”. Perla cea Mare e mântuirea sufletului, fiul meu. Tu, patroane, ești pe calea cea buna pentru Perla cea Mare.

Si care e mâncarea care-ți place cel mai mult, moșulica?

— Toate, toate, fiule. E mare păcat sa zici: asta-I buna, asta-I rea!

— De ce? Nu poți sa alegi?

— Nu, vezi bine, nu se cade.

— De ce?

— Pentru ca exista oameni înfometăți.

Am tăcut, rușinat. Nici când sufletul meu n-a putut atinge un asemenea grad de noblețe și de compasiune.

Micul clopot al mănăstirii răsună, voios, poznaș, ca un ras de femeie.

Psalmodieri melodioase ne ajunseră la urechi prin fereastra deschisa a bisericii, aerul sărat se parfuma cu tămâie. Poarta exterioara, sub forma de bolta semicirculara, era larg deschisa spre curtea extrem de curata, înmiresmata, presărată cu dale negre și albe. La dreapta și la stânga, de-a lungul pereților, șiruri de ghivece cu rozmarin, maghiran și busuioc.

Cata seninătate! Ce desfătare! Soarele cobora acum spre asfințit și pereții albi, văruiți, căpătară o nunta trandafirie.

Bisericuță, calda, slab luminata, mirosea a ceara. Bărbați și femei se mișcau în fum de tămâie, și 5-6 maici, strâns înfășurate în rasele lor negre, cantau cu duioase glasuri pițigăiate: Doamne atotputernice”. In fiecare clipa îngenuncheau și foșnetul poalelor se auzea ca un fâlfâit de aripi.

Ascultam, vrăjit, venind din adncurile timpului, melopeele bizantine: Slava ție, Înălțime ce nu poate fi cuprinsa de cuget omenesc! Slava ție, adâncime ascunsa pana și privirii îngerilor! Slava ție, Mireasa nenuntita, o Trandafir neofilit!

Si iar matanii ale maicilor, cu fruntea la pământ, și din nou foșnetul raselor precum fâlfâitul aripilor.

Minutele treceau, aidoma îngerilor cu aripi mirosind a smirna, în mâini cu boboci de crin și slăvind frumusețea Mariei. Soarele apunea, se lasa asfințitul, pufos și azuriu.

Știam ca veșnicia e fiecare din minutele care trec.

— N-ai făcut bine, jupâne, a zis în cele din urma, n-ai făcut bine, să-mi fie cu iertare. Glume ca astea, jupâne... muierea e-o făptură slaba, delicata, de cate ori trebuie sa ți-o spun? Un vas de porțelan, trebuie mânuit cu mare băgare de seama.

S-a oprit. Mi-a fost mila de el. Era ca un copil care, făcând nazbataii și nemaiștiind cum sa le dreagă, tremura din tot sufletul lui micuț.

, Nu ți-e rușine, mi-am strigat mie însumi, lași sa tremure de spaima un suflet ca acesta? Ridiacte, unde-ai sa mai găsești vreodată un al doilea Zorba? Ridică-te, ia buretele și șterge tot!”

— Zorba, am izbucnit eu, lasa diavolul, n-avem treaba cu el! Ce-a fost a fost. Ia santuri-ul! Desfăcu brațele ca și cum ar fi vrut din nou sa ma îmbrățișeze.

— Ia spune, pușlama, am strigat eu, ce e cu parul asta în capul tau? De unde l-ai scos?

Pe Zorba l-a pufnit rasul.

— L-am cănit, jupâne, nu te mira, l-am cănit, trădătorul...

— De ce?

— Din amor propriu, se-nțelege!

— Am început sa rad. Zorba m-a privit cu gravitate.

— Găsești că-l lucru de saga, jupâne? Cu toate astea, iaca, sa vezi, năzdrăvănia dracului, ce soi de fapturi suntem. Din ziua aceea m-am simțit alt om. Sa fi jurat, și-mi venea și mie unul sa cred, ca am parul negru de-adevarate-vezi tu, uitam ușor ce nu ne vine la socotealasi ți-o jur, m-am simțit mai în putere, Lola a băgat și ea de seama. și un junghi pe care-l aveam aici în sale, ți-amintești? S-a dus, nu-l mai am! Nu-ți vine-a crede. Lucrurile astea, vezi tu, nu stau scrise în terfeloagele tale...

Să-mi fie cu iertare, jupâne, a zis el. Eu, singura carte pe care-am citit-o în viața mea e Sindabad marinarul, și folosul pe care l-am tras de pe urma ei...

Și-a desprins santuri-ul din cui, l-a dezvelit încet, cu duioșie.

— Hai afra, zise el. Aici, intre patru pereți, santuri-ul meu nu e în largul lui. E-o fiara sălbatică, are nevoie de spatiu.

Am ieșit afara. Stelele scăpărau ca niște amnare. Calea Lactee curgea de la un capăt la altul al cerului. Marea clocotea.

Ne-am așezat pe pietre. Valurile ne lingeau tălpile picioarelor.

— Când ți-e de jale, trebuie să-ți veselești inima, zise Zorba. Pai, cum adică? Ce-și închipuie ea, c-o sa ne dam bătuți? Hai încoa`, santuri-ule!

Vocea lui sălbatică, aspra, dureroasa, a prins aripi:

Când ai luat o hotărâre, n-avea teama, înainte!

Da bici tinereții tale, n-o cruța!

Grijile se risipiră, necazurile mărunte își luară zborul, sufletul își atingea propriile sale culmi. Lola, lignitul, funicularul, veșnicia, micile și marile belele, toate deveneau un fum albastru care se risipea în aer, lăsând în urma doar o pasare de otel, sufletul omului care canta.

— Ti le fac cadaou pe toate, Zorba! Am strigat eu când mandra cantare a luat sfârșit; tot ce-ai făcut, socotește-l un dar din partea meacantareata, parul cânit, banii pe care i-ai cheltuit, totul, totul! Canta mai departe!

Haide, da-I înainte, întâmplă-se ce-o vrea!

Sau lovești în bara, sau vei câștiga!

Vreo 10 muncitori care dormeau lângă mine auziră cântecele. Se treziră, coborâră tiptil și se aciuiră în jurul nostru. Își ascultară cântecul preferat și simțeau că-I furnica în picioare.

Si deodata, incapabili sa mai rabde mult, se iviră din întuneric, pe jumătate goi, ciufuliți, cu nădragii lor bufanți, se orânduiri roata în jurul lui Zorba și al santuri-ului și se apucară sa încingă un joc pe pietre.

Emoționat, ii priveam mut: Iată, gândeam eu, adevăratul filon pe care-l căutam. N-am nevoie de altul.”

A doua zi, cu noapte-n cap, galeriile răsunau de loviturile târnăcoapelor și de strigatele lui Zorba. Muncitorii lucrau cu frenezie. Numai Zorba ii putea însufleți în felul acesta. Cu el, munca devenea licoare, cântec, dragoste, și se îmbătau. Pământul capăta viața în mâinile lor. Pietrele, cărbunele, lemnul, muncitorii adoptau ritmul lui, un război izbucnea în galerii, sub lumina alba a acetilenei, și Zorba pășea în frunte, luptând corp la corp.

— Hai, băieți! Hai, băieți! Le striga el muncitorilor, cum avea obiceiul când era cuprins de înflăcărare. Înainte, flăcăi, al nostru e muntele! Suntem bărbați, ce dracu`! Fiare sălbatică, bunul Dumnezeu ne vede și intra spaima-n El.

— Ziua e pentru munca, zise el. Ziua e bărbat. Noaptea e pentru benchetuiala. Noaptea e muiere. Sa nu le amestecam!

Marele ascet își aduna în jurul lui discipolii și le zice: vai de cel care nu poarta în el izvorul fericirii! Vai de cel care vrea sa placa altora!

Vai de cel care nu simte ca viața de aici și cea de dincolo nu e decât una!”

Am închis cartea și am privit marea., trebuie, mi-am zis, trebuie sa ma eliberez de toate nălucile... vai de cel, îmi strigam singur, care nu se poate elibera de Buddha, de zei, de patrii, de idei!”

— Zi-I mai departe, mormăi el cu un glas strangulat. Dar se ridica deodata, dintr-o săritură, în picioare.

— Taci! Taci! Striga el. De ce-mi spui toate astea, jupâne? De ce-mi otrăvești sufletul? Mi-era bine aici, de ce ma hărțuiești? Mi-era foame, și bunul Dumnezeu sau diavolul (sa plesnesc daca fac vreo depsebire) mi-a azvârlit un os, pe care-l ling. și dădeam din coada strigând: Mulțumesc! Mulțumesc!”,
Acu...

— Pff! Grozav os... zbiera el. O scârbă de cântăreață bătrână! O veche barca împuțită!

Apuca un pumn de pietre și le arunca în mare.

— Dar cine e ala, striga el, cine e ala care azvârle oasele?

Așteaptă un pic, dar, văzând ca nu vine nici un răspuns, se enerva.

— Nu spui nimic, jupâne? Striga el. Dacă-l știi, spune-mi-l, să-I cunosc și eu numele, și n-avea grija, ca ți-l aranjez eu, să-I treacă pofta! Dar asa, la întâmplare, pe unde s-o apuc? Îmi frâng gatul.

— Nu poate sa treacă nici o seara fara sa mâncăm, jupâne? Eu aveam un unchi care era călugăr și în zilele săptămânii nu бага în gura nimic, decât apa și sare. Duminica și de marile sărbători adăugă un pic de pasat. Ei bine, a trăit o sută douăzeci de ani.

— Asculta, jupâne, făcu el, stiu ce planuri ai. Iaca, adineauri, în timp ce-mi vorbeai, am avut ca o strafulgereare, am văzut!

— și ce planuri am, Zorba? Am întrebat eu intrigat.

— Vrei sa înalți o mănăstire, asta-i! O mănăstire în care sa pui, în loc de călugări, niște șoareci de biblioteca de felul mariei tale, care să-și treacă timpul mâzgălind zi și noapte. și după aia, ca la sfinții care se vad pe icoane, sa va iasă pe gura panglici tipărite. Ei, așa-I ca am ghicit?

— Am ghicit! Făcu Zorba, foarte mulțumit văzându-mă ca tac. Ei bine, atunci am să-ți cer o favoare, sfinte egumen: în mănăstirea aceea sa ma iei portar, ca sa fac contrabanda și sa las ianuntru când și când anumite lucruri ciudate: niscaiva muieri, mandoline, damigene cu rachiu, purceluși fripți... și astea toate ca sa nu-ți irosești viața numai cu fleacuri!

Nu mai întrebi acum cine îți azvârle osul asta?

— Ce te sinchisești atâta de treaba asta, jupâne?

Un purice într-un car cu fan. Apuca osul și nu te mai gândi la mana care-l azvârle. E bun la gust? Are și-o tara de carne pe el? Asta-I chestia. Tot restul...

Hrana și-a săvârșit minunea! Am zis eu bătându-l pe umăr. Trupul înfometat s-a liniștit? S-a liniștit atunci și sufletul care întrebă. Adu santuriul!

De-un singur lucru se teme leul: de păduche. Ne manaca păduchii jupâne!

Ziua strălucea ca un diamant cu ape frumoase. Pe măsură ce urcam, sufletul se înaltă și el, se purifica. Simțeam, o data mai mult, influenta pe care

o are asupra sufletului aerul curat, respiratia ușoară, orizontul nemărginit. Sa fi jurat ca sufletul e, și el, un animal cu plămâni și nari, ca are nevoie de mult oxigen și ca se înăbușă în praf și printre prea numeroase răsuflări.

— Ei, te faci c-ai uitat! Înainte sa ne construim mănăstirea, plecam la muntele al mare. Cum spuneai că-I zice? Teba?

— Tibet, Zorba, Tibet... dar numai noi doi, atât. Locul acela nu suporta femeii.

— De ce nu vorbești de muieri? Si, daca-I vorba, sunt tare folositoare, sărăcuțele, nu le vorbi de rau; tare folositoare când bărbatul n-are o treaba bărbătească de făcut: sa extragă cărbune, sa ia orașe cu asalt, sa stea de vorba cu bunul Dumnezeu. Ce-I ramane de făcut în cazuri de-astea ca sa nu crape? Bea vin, joaca zaruri, mângâie muierile. și așteaptă... așteaptă să-I vina vremea-daca vine.

Tăcu o clipa.

— Daca vine! Repeta el iritat. Ca s-ar putea prea bine sa nu vina niciodată.

Si o clipa mai târziu:

— Treaba asta nu mai poate sa tina mult asa, jupâne, zise el; una din doua: sau pământul trebuie sa se îngusteze, sau eu sa ma lățesc. Altminteri, s-a zis cu mine!

Nu după multa vreme, pe un podiș, se ivi, înconjurată de stânci și pini, mănăstirea Sfintei Fecioare. Senina, zâmbitoare, departe de lume, în căușul acestei înalte trecători inundate de verdeață, armonizând profund noblețea înălțimii cu blândețea câmpiei, mănăstirea aceasta mi se înfățișa drept un minunat refugiu ales pentru reculegerea omului.

Aici gândeam eu, un suflet curat și bland ar putea face ca extazul religios sa fie pe măsură omului. Nici vreo culme abrupta și supraomeneasca, nici vreo câmpie voluptoasa și leneșă, ci exact ce trebuie pentru ca sufletul sa se înalțe fara să-și piardă blândețea umana. O asemenea priveliște, îmi spuneam eu, nu plămădește nici eroi, nici porci. Plămădește oameni.

Aici s-ar potrivi perfect un grațios templu al Greciei antice sau o gingașă moschee musulmana. Dumnezeu trebuie sa coboare aici într-un simplu veșmânt omenesc. Probabil ca merge desculț prin iarba primăverii și sta liniștit la taifas cu oamenii.

— Ce minune, cata singurătate, cata fericire! Am șoptit.

— Un ziarn-ati adus? A întrebat un călugăr neliniștit.

— Un ziar? Am făcut eu mirat. Ce sa faceți cu el aici?

— Un ziar, frate, sa vedem ce se mai întâmplă în lume! Săriră cu gura vreo doi-trei călugări indignați.

Agățați cu mâinile de balustrada balconului, croncăneau ca niște ciori. Vorbeau de Anglia, de Rusia, de Venizelos, de rege, cu patima. Lumea se lepădase de ei; ei, însă, nu se lepădaseră de lume. Mintea le era doldora de metropole, de prăvălii, de femei, de ziare...

O statueta micuță de tanagra surâdea, cocheta, pe jumătate goală, în palmele durdulii ale călugărului.

— Și-arata capul, a zis Dometios, vrea să spună că are înăuntru o piatră prețioasă, poate un diamant, sau o perla. Ce crezi?

— Eu aș zice să o sparg, ca să vadă, a zis el. Nu mai pot să închid un ochi... dacă e înăuntru un diamant?

Ma uitam la grațioasă fecioara cu sani mici și tari, exilată aici printre mirosurile de tămâie și zeei crucificați care afuriseau carnea, rasul și sărutul.

Ah! Dacă aș fi putut să o salvez!

— Ia spune, ce fel de indivizi sunt ăștia? Făcu Zorba desgustat. Bărbați nu, femei nu, catari te pomenești.

Și-a vârât și el capul sub apă rece și a izbucnit în ras.

au cu toți un diavol în ei. Unul vrea o femeie, altul un morun, altul parale, altul ziare... adunătură de nătăfleți! De ce n-or fi venind în mijlocul oamenilor, să se sature de toate astea și să-și curețe creierii?

— Eu, a zis el, când am poftă de ceva, știți ce fac? Ma îndop până mi se face greata, ca să mi se facă lehamite și să nu-mi mai fie gândul acolo. Sau să mă gândesc la lucrul acela cu dezgust. Când eram puști, mă înnebuneam după cireșe. Nu prea aveam bani, nu puteam să cumpăr multe o dată, așa că, după ce le mâncăm, aveam poftă să mâncăm altele. Zi și noapte, numai la cireșe mi-era gândul, îmi curgeau balele după ele, un adevărat chin! Dar într-o bună zi m-am infuriat, sau mi-a fost rușine, nu știu bine. Am simțit că cireșele fac ce vor din mine și că sunt un caraghios. Atunci, ce-am făcut? M-am sculat noaptea tiptil, am scotocit în buzunarele lui taică-meu, am găsit o megidie de argint, am umflat-o, și dimineață cu noaptea-n cap m-am dus la unul cu fructe. Am cumpărat un cos întreg de cireșe, m-am instalat într-un șanț și m-am pus pe mâncat. Am vârât și-am tot vârât în mine la cireșe până m-am umflat. Nu mult după aia, mi-a fost rau la stomac și am vărsat. Am vărsat, am vărsat până m-au luat toți dracii, jupâne, dar din ziua aceea s-a isprăvit cu cireșele. Nu le mai puteam suferi. Eram eliberat. Ma uitam la ele și spuneam: nu mai am nevoie de voi! Același lucru l-am făcut mai târziu cu vinul și cu tutunul. Beau și-acu, fumez și-acu. Dar când vreau, hap! Am tăiat-o. Nu mă las stăpânit de patima. Cu patria, același lucru. Am avut chef, m-am vârât până-n gat, am vărsat și mi s-a făcut lehamite.

— Dar cu femeile? Am întrebat eu?

— O să le vina și lor randul,... o să le vina!

Dar când oi avea 70 de ani.

S-a gândit o clipa, I s-a părut puțin.

— 80, s-a corecatat el. Îți vine-a rade, jupâne, dar ma rog, poți sa razi cat poftești! așa se eliberează omul, asculta bine ce-ți spun, așa se eliberează: îndopându-se cu toate pana peste cap, nu făcându-se ascet. Dragul meu, cum vrei sa te lepezi de diavol daca nu devii tu însuși un drac și jumătate?

— Te-ai prins? M-a întreat Zorba. Te-ai prins? Sodoma și Gomora.

— Doi călugări au scos nasul afara. Și-au făcut cu ochiul, au șușotit ceva și au început sa rada

— Cata răutate! A mormăit Zorba. Lupii nu se mănâncă între ei, dar călugării da! Uite-I cum se musca unul pe altul.

— Unul pe altul, am spus eu râzând.

— Dragul meu, aici e același lucru ca peste tot, nu-ți frământa creierii! Niște catari, pe cinstea mea, jupâne, ajungi să-ți fie scârbă și de bărbați, și de muieri.

— Am și un plan... a adugat el.

— Iar vreo năzbâtie, Zorba. Găsești ca n-ai făcut destule? Hai, să-ți aud planul.

Zorba ridica din umeri:

— C-oi fi prost sa ți-l spun! Tu, sa nu fie cu supărare, ești un băiat de treaba, grijuliu cu oricine. Daca găsești iarna un purice lângă plapuma, il vari dedesubt sa nu răcească. Cum sa înțelegi tu un bandit înrăit ca mine? Eu, daca găsesc un purice, tac! Il strivesc. Daca găsesc o oaie, hap! Li tai gatul, o pun la frigare și-o înfulec cu tovarășii. Ai să-mi zici: nu e oaia ta! Recunosc. Dar lasă-mă, frățioare, s-o mănânc mai întâi, și ne-om explica după aia, om vorbi în liniște despre ce-I, al tau,, și ce-I, al meu”. Ai sa vorbești cat ți-o fi pofta, în timp ce eu o sa ma scobesc în dinți cu un chibrit.

Pana când, gândeam eu, voi putea trai și simți aceasta dulceață a pământului, a aerului, a tăcerii și a parfumului de portocal înflorit? O icoana a Sfântului Bachus, pe care-o privisem în biserica, îmi umpluse inima de bucurie. Tot ce ma emoționează mai profund: unitatea în dorința, coerenta în străduința, mi se înfățișa din nou pe dinaintea ochilor. Bindecuvântată fie acea grațioasă iconița a efebului creștin cu par buclat atârându-I în jurul frunții ca niște ciorchini negri. Dionisos, frumosul zeu al vinului și al extazului, și Sfântul Bachus se amestecau în mine, căpătau același chip. Sub frunzele de vita și sub rasa de călugăr zvâcnea același trup frematotor, pârguit de soare-Grecia.

— Dar ce mai clocești. Zorba?

— Nu te privește, treaba mea. O sa ung osia și-o sa meargă, te-ai prins?

Egumenul, mănăstirea, maica precista vor plati pentru Lola. Asta mi-e planul, îți place?

— Absolut de loc. Cu ce e răspunzătoare maica precista de cheltuielile tale nechibzuite?

— E răspunzătoare, chiar mai mult decât răspunzătoare. Ea, ea și-a zămislit fiul: pe bunul Dumnezeu. Bunul Dumnezeu m-a făcut pe mine, Zorba, și mi-a dat daraverile pe care le știi. Daraverile astea blestemate, ele ma fac să-mi pierd capul și să-mi deschid punga de cate ori dau cu nasul de-o muiere. Pricepi? așa ca preasfânta născătoare de Dumnezeu e răspunzătoare chiar mai mult decât răspunzătoare. Sa plătească!

— așa e viața la noi aici, zise fratele arhondar, o răstignire, un post.

— Ți-a zis cumva ceva, blestematul? A întrebat el îngrijorat. Are în el șapte diavoli, nu-I da ascultare! Are un suflet murdar și nu vede pretutindeni decât murdărie.

Am intrat în chilia pregătită pentru noi. Într-un colt, o icoana a Sfintei Fecioare cu obrazul lipit de cel al fiului ei și cu ochii plini de lacrimi.

Zorba dădu din cap.

— Știi de ce plânge, jupâne?

— Nu.

Pentru ca vede. Eu, daca-aș fi pictor de icoane, as zugrăvi-o pe Maica Precista fara ochi, fara urechi, fara nas. Pentru ca mi-e mila de ea.

Ne-am întins amândoi pe culcușurile tari. Grinzile aveau miros de chiparaoș; pe fereastra deschisa intra blândă răsuflare a primăverii încărcată de parfumul florilor. o priveghetoare s-a pornit sa cânte lângă fereastra si, numaidecât, putin mai departe, inca una, și inca una. Noaptea se revărsa de dragoste.

Zorba sari atunci din coltul lui:

— Eu am a patra teorie! Striga el. L-am privit îngrijorat. Episcopul s-a întors spre el:

— Vorbește, fiule, binecuvântată fie-ți ideea! Care teorie?

— Ca doi și cu doi fac patru! Făcu Zorba cu toată seriozitatea.

Episcopul il privi uluit.

— și a cincea teorie, iubitul meu, continua Zorba: ca doi și cu doi nu fac patru. Alege-o pe cea care-ți convine!

— Nu înțeleg, se bălbăi episcopul uitându-se la mine interogativ.

— Nici eu! Făcu Zorba pufnind în ras.

Căror studii va dedicați aici, la mănăstire? Am întrebat.

— Copiez vechi manuscrise ale mănăstirii, fiule, și zilele acestea, culeg toate epitetetele cu care Biserica noastră a împodobit-o pe Sfânta Fecioara.

— Exista 77 de soiuri de nebunie, cum am auzit, asta e al 78-lea.

Coborâram în curte. Parfum de pomi înfloriți, dimineața blândă, fericire paradisiaca.

, Ce păcat, îmi spuneam, ca o atare austeritate și o atare noblețe sunt în prezent golite de suflet!”

Eram obosit, dormisem prost, m-am lungit pe iarba.

Violetele sălbatice, drobița, rozmarinul, salvia își răspândeau mireasma. Insectele bâzâiau, înfometate, se varau înăuntrul florilor ca niște pirați și sugeau mierea. În depărtare, munții străluceau, străvezii, senini, ca o boare mișcătoare în lumina arzătoare a soarelui.

Am închis ochii, liniștit. M-am simțit cuprins de-o bucurie discreta, misterioasă de parca toată acea minune verde care ma învăluia ar fi fost raiul, de parca toată acea prospețime, acea ușurătate, acea sobra beție ar fi fost Dumnezeu. Dumnezeu își schimba chipul în fiecare clipă. Ferice de cel ce-L poate recunoște sub fiecare din aceste meși! O dată e un pahar cu apă rece, alta dată e un fiu care-ți sare pe genunchi, sau o femeie seducătoare, sau pur și simplu o mica plimbare matinală.

Încet-încet, în jurul meu, fara să-și schimbe forma, totul devenea vis. Eram fericit. Nu mai deosebeai pământul de rai. O floare de câmp cu o picătură groasă de miere în mijloc, așa mi se înfățișa viața. Și sufletul meu, o albina sălbatică ce-și strange prada.

Zorba îi arunca teancul de bancnote.

— Li împărțim, frate Iosif, zise el. Sa cumperi o sută de kilograme de morun și sa mănânci, sârmanul de tine, sa mănânci până ți-o plesni burta. Până-o sa verși și-o sa fii eliberat! Vino-ncoa`, desfă palma.

Călugărul înșfăcă bancnotele soioase și le vara la piept.

— O sa cumpăr gaz, zise el.

Zorba cobora glasul și se apleca la urechea călugărului:

— Trebuie s-o faci noaptea, când toată lumea doarme și când sufla tare vântul, îl povățui el. Sa stropești pereții în toate cele patru colturi. N-ai decât sa înmoi zdrențe, carpe, călți, ce-oi găsi, în gaz, și sa le dai foc. Ai priceput?

Călugărul tremura.

— Ce tremuri așa, dragul meu? Nu arhanghelul ți-a dat porunca? Așadar gaz, mult gaz! și sa fii sănătos!

— Ai aflat ceva, Zorba? Am întrebat.

Nu-ți pune la inima, jupâne, ascultă-mă pe mine. Are dreptate Zaharia: Sodoma și Gomora! Asta-i!

— Nu răscoli prea mult, jupâne, și-o spun, ca nu-I decât murdărie și împuțiciune.

— Om crud ce ești! Răsună deodată glasul spart al bătrânei cântărețe.

Zorba ridică capul, se uita la ea. Ochii I se împlânzără. Ii era cu neputință sa audă o femeie adresându-i-se cu glas sfâșietor fara a fi răscolit până-n adncuri. S-ar fi putut îneca într-o lacrimă de femeie.

— Trebuie sa avem o nunta de pomina, micuța Bubulina. Sa vezi ce rochie de mireasa ți-am comandat! De-aia am stat așa de mult la Candia, dragostea mea. Am chemat doua croitorese din Atena și le-am zis: Femeia cu care ma însor n-are asemănare nici în Orient, nici în Occident! A fost regina celor patru mari puteri, dar azi e văduvă, marile puteri au răposat, și ea consimte sa ma accepte ca soț. Vreau așadar ca rochia ei de mireasa sa n-aibă nici ea asemănare: numai mătase, perle și stele de aur! Cele doua croitorese au sărit în sus: Dar va fi prea frumoasa! Toți invitații la nunta vor fi orbiți!

— Sa le fie de bine! Am zis, ce-mi pasa? Aleasa inimii mele sa fie mulțumită!”

S-a schimbat vremea. Pomii se vor umfla, sânii fetelor așijderea, n-or sa mai încapă în corsaje. Ticăloasă de primăvară, ce mai, născocirea diavolului!

Tăcu. Apoi după câteva clipe:

— Tot ce e bun în lumea asta e născocit de diavol: muierile frumoase, primăvara, purcelul prăjit, vinul, în toate astea e mana diavolului. In vreme ce bunul Dumnezeu i-a făcut pe călugări, posturile, ceaiul de mușețel și muierile urate, pfui!

O mulțime de diavoli se luptau în el si, deocamdată, niciunul nu-l biruise.

Dintre toți diavolii lui Zorba, tot diavolul năzdravan și inimos ieșise pana la urma biruitor.

— Jupâne, făcu deodata Zorba, cum se numea pramatia aia de zeu din vechime care nu lasa nici o muiere sa se vaite? Mi-a ajuns mie pe la urechi ceva despre treaba asta. și el, pare-mi-se, își canea barba, își tatua brațele cu inimi, săgeți și sirene; se travestea, și devenea taur, lebăda, berbec, măgar. Ia zi, cum il chema?

— Cred ca te referi la Zeus. Cum ți-ai adus aminte de el?

— Fie-I țărâna ușoară! Zise Zorba, ridicând brațele la cer. A trecut prin încercări grele asta! Ca multe trebuie sa fi indurat! Un mare martir, cu-adevărat, te rog sa ma crezi, jupâne, stiu ce spun! Tu înghiți acolo tot ce spun terfeloagele tale. Dar ai de le scriu sunt niște caraghioși! Ce stiu ei despre muieri? Niște încuiați!

— De ce nu te-apuci tu sa scrii, Zorba, ca sa ne explici toate tainele lumii? Am întrebat rânjind.

— De ce? Pentru bunul motiv ca eu trăiesc toate tainele astea de care vorbești tu și ca n-am timp sa le scriu. Ba e război, ba-s muierile, ba vinul, ba santuri-ul: când sa mai pui mana și pe flecarul asta de toc? și uite-așa se face ca treaba a încăput pe mâinile unor șoareci de biblioteca. Toți ai de trăiesc tainele, vezi tu, n-au timp sa scrie, și toți ai de au timp, nu trăiesc tainele. Pricepi?

Taina de nepătruns omul asta!

— Ideea e totul, zise el. Ai credință? Atunci o așchie de usa ponosita devine moaște sfinte. N-ai credință? Toată Sfânta Cruce nu-I decât o usa ponosita.

Il admiram pe acest om, al cărui creier funcționa cu atâta siguranță și îndrăzneală și al cărui suflet, în orice loc l-ai fi atins, scapara scânteii.

— Ești un naiv și un pedant, jupâne, să-mi fie cu iertare, zise el în cele din urma. Tot ce-ți spun eu, degeaba îți spun.

— Cum așa? Protestai eu. Înțeleg foarte bine, Zorba!

— Da, înțelegi cu capul. Zici: asta-I drept, asta nu-I drept; asta-I așa sau asta nu-I așa; ai dreptate sau n-ai dreptate”. Dar cu asta ce-am făcut? Eu, în timp ce vorbești tu, ma uit la mâinile, la pieptul tau. Ei bine, ce fac ele? Raman mute. Nu spun nimic. Parca n-ar avea nici o picătură de sânge în ele. și atunci, cu ce vrei sa înțelegi? Cu capul? Pff!

Prostii! Urla el furios. O rușine! Dragul meu, când o sa devina omul cu-adevărat om? Îmbracam pantaloni, ne punem gulere scrobite, pălării în cap, dar tot măgari suntem, lupi, vulpi, porci. Croiți, vezi dumneata, după chipul și asemănarea Domnului! Cine? Noi? Sa mori de ras!

— Eliberat de patrie, eliberat de popi, eliberat de bani. Trec prin ciur. Cu cat trece vremea, cu-atât e sita mai deasa. Lepăd tot ce-I rau în mine. Cum să-ți spun? Ma eliberez, devin bărbat.

După o clipa de tăcere a reînceput.

Simțea inima revarsandu-i-se, nu-I putea porunci:

— A fost o vreme când ziceam: asta-I turc, asta-I bulgar, asta-I grec. Am săvârșit pentru patrie lucruri de ti se ridica parul măciucă, jupâne. Am înjunghiat, am jefuit, am dat foc satelor, am siluit muieri, am nimicit familii întregi. Pentru ce? Pe motiv că-s bulgari, că-s turci. Puah! Lua-te-ar dracu de ticălos, îmi spun adeseori în sinea mea ocarndu-mă. Lua-te-ar dracu` de idiot! Acu îmi zic asa: asta-I om de treaba, asta-I un nemernic. Că-I bulgar, că-I grec, nu fac deosebirea. E om bun? E om rau? E tot ce întreb azi. și chiar întrebarea asta, acu ca îmbătrânesc, și-o jur pe bucata de paine pe care-o mănânc, îmi pare ca încep sa n-o mai pun. Dragul meu, că-s buni sau rai, ii plâng pe toți. Când vad un bărbat, chiar când ma fac ca nu-mi pasa, se rupe inima-n mine. Iaca, îmi zic, și nefericitul asta mănâncă, bea, iubește, se teme; și el are un Dumnezeu al lui și un Diavol al lui, și el o să-și puna într-o buna zi mâinile pe piept și-o sa fie vârat țeapăn în pământ, și-o să-l mănânce viermii. Ei, sărmanul! Toți suntem frați. Toți, carne pentru viermi! și daca-I o muier, ah, atunci, tre-asigur, îmi vine sa urlu. Maria ta ma sâcâie la tot momentul că-mi sunt dragi muierile. Cum sa nu-mi fie dragi, omule?

— Patria, spui... dai crezare tuturor balivernelor din terfeloagele tale! Mie trebuie să-mi dai crezare. Cata vreme vor fi patrii, omul va ramane o fiara, o fiara crâncenă... eu inasa, slava Domnului! Sunt eliberat, s-a isprăvit! Dar tu?

N-am răspuns. Il invidiam pe omul care se afla acolo, în fata mea, și care trăise cu-adevarat-luptand, ucigând, imbratisand-tot ceea ce eu ma străduiam sa aflu cu ajutorul hârtiei și al cernelii. Toate problemele pe care eu ma sileam sa le dezleg, nod cu nod, singuratic și pironit în scaun, omul acesta le rezolvase în creierul munților, sub cerul liber, cu sabia în mana.

În zori m-am sculat si, din usa, am contemplat marea și pământul. Mi se părea ca lumea se schimbase într-o noapate. In fata mea, pe nisip, o mica tufa de scaieți, ieri inca parapadita și mohorâtă, se acoperise cu minuscule floricele albe. In aer plutea un îndepărtat și suav parfum de lamai și portocali înfloriți. Am înaintat, am făcut câțiva pasi. Nu ma mai saturam de minunea veșnic reînnoita.

Deodata, am auzit în spate un strigat voios. M-am întors. Gol pana la brâu, Zorba se sculase, se repezise și el la usa și privea, emoționat, noua primăvara.

— Ce e asta? Exclama el, uimit. Minunea asta, jupâne, albastrul care se mișcă acolo, cum se cheama? Mare? Mare? și asta cu sort verde înflorat? Pământ? Cine e artistul care le-a făcut? Pe cinstea mea, jupâne, e prima oara ca vad asta.

I se umeziseră ochii.

— Ei! Zorba, i-am strigat, ai inebunit?

— De ce razi? Nu vezi? E-o vrăjitoare pe undeva, jupâne.

O zbughi afara, începu sa țopăie, se dădu de-a dura prin iarba, ca un mânz de primăvară.

Soarele își făcu apariția. Am întins palmele sa se încălzească. Crangile înmugureau, piepturile se umflau, sufletul înflorea și el ca un păcat: simțai ca sufletul și corpul sunt plămădite din aceeași substanță.

Zorba se ridicase, cu parul plin de roua și de pământ.

— Iute, jupâne! Îmi striga el, sa ne îmbrăcăm, sa ne facem fercheși. Azi e sfeștania. Popa și dregătorii satului se vor grăbi sa vina. Daca ne-ar vedea tăvălindu-ne prin iarba, ce rușine pentru Societate!

Haide, sa scoatem gulerele scrobite și cravatele! Sa scoatem măștile de oameni serioși! Nu face nimic daca n-ai cap; pălărie sa ai. Jupâne, lumea asta merita un scuipat.

— Haideți, băieți! Le striga el muncitorilor, sa ne facem cruce și înainte!

Cat a fost ziua de lunga, Zorba n-a ridicat capul. A muncit cu frenezie. N-a mâncat, n-a fumat, nu și-a tras sufletul toată ziua. Era cufundat în munca.

— Pentru ca se face treaba pe jumătate, îmi spunea el uneori, că-și spun oamenii oful pe jumătate, că-s păcătoși sau cinstiți pe jumătate, de-aia e lumea în starea jalnică în care e acum. Mergi până la capăt, lovește cu putere, nu-ți fie teama, și vei birui. Bunului Dumnezeu îi e de-o sută de ori mai scârba de-o jumătate de drac decât de-un drac și jumătate!

, Privește mersul astrelor ca și cum te-ai roti o dată cu ele...” aceasta fraza a lui Marc Aureliu îmi umplu sufletul de armonie.

— S-a isprăvit, s-a dus vremea când sufletul meu învia de fiecare sărbătoare a Paștilor o dată cu Hristos, s-a isprăvit! Zise el. Acu numai carnea din mine învie... natural, se găsește câte unul să plătească un rand, și încă un rand: ia bucățica asta, mai ia-o și pe asta, și mă îndop cu crăpelnița mai multă, mai gustoasă, care devine toată murdărie. Îmi rămâne câte ceva, mai scapă câte ceva, care devine haz, dansuri, cântece, ciondaneala-și cam asta numesc eu înviere.

Am coborât dâmbul și m-am lungit pe pietrele reci. Adia un vânt slab, marea făcea vălurele, doi pescăruși se așezară pe ele și începură să se legene, cu gura umflată, însoțind cu voluptate ritmul mării.

Bănuiam, cu invidie, marea satisfacție cu care își înmoaie burțile în apa răcoroasă. În timp ce mă uitam la pescăruși, gândeam: iată calea de urmat, să găsești ritmul cel mare și să-l urmezi, încrezător”.

— Ia spune, ce stam noi doi aici singuri cuc? Striga el. Hai la joc! Ție nu ți-e mila de miel? Cum adică, îl lași să se duca pe apa sâmbetei! Hai, vino! Să se transforme în joc și cântec! Zorba a înviat!

— Hristos a înviat, băiețuș! Ah! De ce n-am eu anii tai! Să mă avant cel dintâi în toate! În munca, în vin, în dragoste, și să n-am teama nici de diavol, nici de Dumnezeu. Iată ce înseamnă tinerețea!

— Vorbește mielul în tine, Zorba! A devenit sălbatic, s-a transformat în lup!

Din când în când, mă opream și respiram primăvara. Pământul mirosea a romanita și, pe măsură ce mă apropiam de grădini, parfumul de lamaie, de portocali și de dafini înfloriți mă întâmpină în valuri. La apus, luceafărul de seară țopăia plin de vioșie.

Toată plaja, la trecerea lui Zorba, prindea viața.

Mă s-a tăiat respirația., E o fiară sălbatică, mi-am zis, o fiară sălbatică, și o știe. Ce biete creaturi, nebune, extravagante, lipsite de rezistență, sunt bărbații în fața ei! La fel ca anumite insecte-calugarita, lăcustă, paianjenul-și ea, ghiftuita și nasatioasa, trebuie să-și devoreze masculul în zori... Mare, muiere, vin, munca îndârjită!” cuvintele lui Zorba îmi veneau, fără să vreau, pe buze în timp ce mergeam., mare, muiere, vin, munca îndârjită! Să mă avant cu capul înainte în munca, în vin, în dragoste, să n-am teama nici de diavol, nici

de Dumnezeu... iată ce înseamnă tinerețea!” mi le spuneam și mi le repetam ca și cum as fi vrut să-mi dau curaj, și continuam să înaintez.

Era cât pe aci să plec. Dar cuvintele lui Zorba îmi umplură dintr-o dată sufletul. Mi-am recăpătat puterile., mare, muiere, vin...”

Mintea, ca un trup și ea, mi se odihnea, ghiftuita. Se părea ca, la întrebările sfâșietoare care o frământau, găsisese un răspuns minunat de simplu.

Toată bucuria nopții trecute se revarsa din străfundul ființei mele, se ramifica și uda din belșug lutul din care sunt plămădit. Lungit astfel, cu ochii închiși, mi se părea ca aud cum pârâie și mi se lățește ființă.

În noaptea asta, pentru prima oară, simțisem cu limpezime ca sufletul e și el carne, mai mobilă poate, mai diafană, mai liberă, dar carne. și ca, la rândul ei, carnea e suflet, nițeluș somnolentă, istovită de lungi drumuri, supraîncărcată de grele moșteniri.

Mestecam tacticos la soare și simțeam o profunde fericire fizică, de parca as fi plutit pe-o mare răcoroasă și verde. Nu îngăduiam mintii să acapareze această bucurie carnală spre a o măcina între roțile ei și a o face gând. Îmi lăsam tot trupul să exulte din cap până-n picioare, ca un animal. Doar uneori, extaziat, priveam în jurul meu, în interiorul meu, minunea lumii: ce se petrece? Îmi spuneam. Cum e cu puțință ca lumea să fie atât de perfect adaptată la picioarelor, mâinilor, pântecului nostru?” și din nou închideam ochii și tăceam.

— Cântă, Fanurio! Striga el, cântă să moară Moartea!

Moartea murea în fiecă clipă, renăscând în fiecă clipă, ca și viața, de mii și mii de ani, flăcăi și fete joacă sub copacii cu frunziș proaspat-plopi, brazi, stejari, platani și palmieri zvelți-și vor juca încă mii și mii de ani, cu chipul mistuit de dorință. Chipurile se schimbă, se istovesc, se întorc în pământ; dar se ivesc altele, care le iau locul. Nu e decât un singur dansator cu nenumărate măști, nemuritor, și care are întotdeauna 20 de ani.

— Ți-o spun, jupâne, tot ce se petrece în lumea asta e nedrept, nedrept, nedrept! Eu, rama, melcul Zorba, nu semnez!

Iată un bărbat în adevăratul înțeles al cuvântului, îmi spuneam, invidios pe duarerea lui Zorba. Un bărbat cu sânge cald și oase zdravene, care, când suferă, lasă să-I curgă lacrimi groase pe obraz; când e fericit, nu-și alterează bucuria trecând-o prin sita fină a metafizicii. Trei, patru zile trecură în felul acesta. Zorba muncea din răspuseri, fără să sufle o vorbă, fără să mănânce, fără să bea. Se topea văzând cu ochii.

Noaptea blândă, umedă, mirosea a micsandra sălbatică.

Aerul mirosea a floare de lamaie și a caprifoi. În clipa aceea, printre portocalii din grădina, țâșni, ca un limpede susur de izvor, cântecul sfâșietor al privighetorii. Cântă, cântă în bezna, și simțeați că ti se taie respirația. Zorba se opri brusc, sufocat și el de atâta gingășie.

Zorba pufni în ras:

— Curioasa mașinărie și omul asta! Zise el uimit. Il îndopi cu paine, cu vin, cu peste, cu ridichi de luna, și din asta ies oftaturi, râsete și visuri. O uzina! Cred ca în capul nostru e un cinema sonor și vorbitor.

La intrarea în sat dădui cu ochii de moș Anagnosti, aplecat asupra ciomagului, privind cu luare-aminte, cu un zâmbet pana la urechi, doi fluturi galbeni care se urmăreau în iarba primăvărată. Acum ca era bătrân și nu-l mai tulbura grija ogorului, a femeii sau a copiilor, avea răgazul să-și preumbe asupra lumii o privire dezinteresată.

Asta e viața, îmi spuneam, pestriță, incoerentă, nepăsătoare, perversă. Nemiloasă.

, Un pumn de țărână, gândi el, un pumn de țărână căruia îi era foame, care râdea, îmbrățișa. Un bulgare de lut care plângea. și acum? Cine naiba ne aduce pe lume și cine naiba ne ia?”

Scuipa și se așază.

Primele stele se iviră și rămaseră agățate în aer, pâlând, ca niște clopoței de argint. Noaptea întreagă era plină de clichetul lor.

Zorba privi cerul extaziat, cu gura deschisă, ca și cum îl vedea pentru prima oară.

— Ce s-o fi petrecând oare acolo sus? Șopti el.

— Poți să-mi spui, jupâne, făcu el, și glasul îi răsună solemn, emoționant, în noaptea caldă, poți să-mi spui ce înseamnă toate lucrurile astea? Cine le-a făcut? și mai ales (glasul lui Zorba vibra de manie și de teamă): de ce murim?

— Nu stiu, Zorba! Răspunsei, rușinat de parca m-ar fi întrebat lucrul cel mai simplu, cel mai indispensabil, și pe care mi-era cu neputință să-l explic.

— Nu știi! Făcu Zorba, și ochii îi se rotunjiră, așa cum îi se rotunjiseră în noaptea când îi mărturisisem ca nu stiu sa dansez.

Ramase tăcut o clipă și, deodată, izbucni:

— Pai atunci, toate terfeloagele alea împruțite pe care le citești, la ce-ți folosesc, hai? De ce le citești? și dacă nu vorbesc despre asta, despre ce vorbesc?

— Vorbesc despre nedumerirea omului care nu poate răspunde la ce întrebă tu, Zorba.

— Ma doare-n cot de nedumerirea lor! Striga el exasperat, izbind cu piciorul în pământ.

— Eu vreau să-mi spui de unde venim și unde mergem. De-atâția ani de când tot buchisești la terfeloagele alea, gândesc c-oi fi tescuit vreo două, trei mii de chile de hârtie, și cu ce zeama te-ai ales?

Era atâta spaima în glasul lui, ca mi s-a tăiat respirația. Ah! Ce n-aș fi dat să-I pot raspunde!

Aveam sentimentul profund ca piscul cel înalt pe care-l poate atinge omul nu e nici Cunoașterea, nici Virtutea, nici Bunătatea, nici Izbândă. Ci altceva, mult mai mare, mult mai eroic și mai deznădăjduit: Groaza sfântă.

— Nu răspunzi? Făcu Zorba cu teama.

Încerci să-l fac pe tovarășul meu să înțeleagă ce este Groaza sfântă:

— Noi suntem niște viermișori, Zorba, niște viermișori mici, mici de tot, pe frunza îngustă a unui pom uriaș. Aceasta frunza îngustă e pământul nostru. Celelalte frunze sunt stelele pe care le vezi mișcându-se noaptea. Umblam pe frunzișoara noastră cercetând-o cu teama. O mirosim-miroase frumos sau urat. O gustame buna de mâncat. O lovim-ea răsună și striga ca o făptură vie. Unii oameni, cei mai cutezători, ajung până la capătul frunzei. De acolo, ne aplecam, cu ochii mari deschiși, cu urechile ciulite, spre vid. Ne înfioram. Bănuim sub noi înfricoșătoarea prăpastie, auzim de departe foșnetul altor frunze ale pomului uriaș, simțim cum urca seva de la rădăcina pomului și ne crește inima. Aplecați astfel deasupra prăpastiei, cu tot corpul, cu tot sufletul, tremuram de groaza. Din clipa aceea începe...

M-am oprit. Voiam să spun: din clipa aceea începe poezia, dar Zorba n-ar fi înțeles. Am tăcut.

— Ce începe? Se auzi glasul neliniștit al lui Zorba. De ce te-ai oprit?

—... începe marea primejdie, Zorba. Pe unii îi apuca amețeala și aiurează, altora le e frica, se chinuie să găsească un răspuns care să le întărească sufletul, și zic: Dumnezeu,.. Alții, la capătul frunzei, privesc prăpastia, liniștiți, curajoși, și zic: îmi palce”.

— Eu, zise el în cele din urmă, privesc în fiecare clipa moartea în față. Ma uit la ea și nu mi-e frica. Cu toate astea niciodată, dar niciodată nu zic: îmi place”. Nu, nu-mi place defel! Nu sunt de acord!

Il ascultam pe Zorba, nedumerit. Ce înțelept se străduia să-I învețe pe discipolii săi să se facă de bunăvoie ce ordona legea? Să zică, da” necesității, să transforme inevitabilul în voința liber consimțită?

— Aceasta e, poate, singura cale a omului spre eliberare.

E Jalnica, dar nu există alta.

Si revolta, atunci? Mandra tresărire dinchihoteasca a omului pentru a birui Necesitatea, pentru a supune legea exterioară legii interioare a sufletului său, pentru a nega tot ce există și a crea, după legile dictate de inima lui, care sunt potrivnice legilor inumane ale naturii, o lume nouă-mai pură, mai morală, mai bună?

— Noapte bună, jupâne! Zise el. Ajunge.

Batea un vânt puternic de la miazăzi, venit de jos, din Africa, pârguind legumele, fructele și piepturile Cretei. Simțeam cum îmi mângâie fruntea, buzele, gatul și, ca un fruct, creierul îmi pârâia și se umfla.

Nu puteam, nu voiam să dorm. Simțeam numai, în noaptea aceea caldă, cum ceva, cineva, se coace în mine. Trăiam limpede surprinzătorul spectacol: simțeam cum mă schimb. Ceea ce de obicei se petrece în cele mai tainice unghere ale măruntaielor noastre, se petrecea de data aceasta pe fața, deschis, în fața ochilor. Stăteam pe vine la malul mării, priveam minunea.

Stelele păliră, cerul începu să se învăpăieze, și pe acel fundal de lumina, ca desenați fin cu penița, se iviră munții, copacii, pescărușii.

Se lumina de ziua.

Spicele se coapsă și și aplecau capetele dădora de boabe. Pe ramurile maslinilor fierăstraiele greierilor despicau aerul, insecte scânteietoare bâzâiau în lumina arzătoare. Un abur se ridica din mare.

Evitam amândoi redeșteptarea groaznicilor demoni interiori: dragostea, moartea, spaima. tăcuți, priveam în depărtare, marea.

Ce e lumea asta? Ma întrebam, care e scopul ei și în ce măsură viețile noastre vremelnice pot năzui să-l atingă? Scopul omului e să prefacă materia în bucurie, pretinde Zorba; s-o prefacă în spirit, zic alții; ceea ce, pe alt plan, înseamnă același lucru. Dar pentru ce? În vederea cărui lucru? și când trupul se spulberă, rămâne ceva din ceea ce numiserăm suflet? Sau nu rămâne nimic din el, și nepotolita noastră sete de nemurire provine nu de acolo ca suntem nemuritori, ci din faptul că, în scurtul răstimp în care respirăm, ne aflăm în slujba a ceva de esență veșnică?

Într-o zi, m-am trezit și mi-am făcut toaleta. Să fi jurat că și pământul s-a trezit și și face toaleta. Strălucea, plin de prospețime.

După atâtea zile de tăcere, și-a desferecat inima, în seara aceea, și a vorbit:

— Toate amărăciunile, jupâne, zise el că și cum ar fi vrut să se justifice, îmi frâng inima în două. Dar ea, sfârtecată, ciuruită toată, se lipește îndată la loc și nu se mai vede rana. Sunt, din cap până-n picioare, numai o rana cicatrizată, de-aia tin piept.

Lui Zorba i-a sărit mustarul, a ridicat tonul:

— Cale nouă, a strigat el, proiecte noi! Am încetat să-mi mai amintesc ce s-a întâmplat ieri, am încetat să mă mai întreb ce-o să fie maine. Ce se întâmplă azi, în clipa de față, asta mi-e grija. Îmi zic: ce faci în clipa asta Zorba?

— Dormăpoi, dormi zdravăn!

— Ce faci în clipa asta, Zorba?

— Muncesc.

— Apoi, muncește zdravăn!

— Ce faci în clipa asta Zorba?

— Tin în brațe o muiere.

— Apoi, ține-o zdravăn, Zorba, uita tot restul, nu mai exista nimic altceva pe lume, nimic decât ea și cu tine, da-I bătaie!”

Adevărata muiere, asculta bine, să-ți fie de învățătură, se bucura mai mult de placerea pe care-o da decât de placerea pe care-o are de la bărbat!

Ma uitam la el și mi se umplea inima de bucurie. Simțeam întreaga bogăție, simplitate, profunda valoare umana a acestor clipe, petrecute aici, pe plaja pustie. și masa noastră de fiecare seara era ca acelea ale marinarilor debarcați pe-un țărm pustiu-cu pesti, stridii-mai gustoase decât orice alte bucate și fara asemănare în ce privește hrana sufletului omenesc.

Reflecta o clipa și deodata:

— Gândești, jupâne, ca diavolul asta era...

— Desigur, răspunsei. Ideea de-a da foc mănăstirii pusese stăpânire pe el, i-a dat foc și s-a potolit. Ideea aceea vroia sa mănânce carne, sa bea vin, sa se coaca, sa devina acțiune. Celalalt Zaharia n-avea nevoie nici de carne, nici de vin. El s-a copt postind.

Zorba suci și răsuci ideea asta în capul lui.

— Se-nțelege! Cred ca ai dreptate, jupâne, îmi pare ca am vreo cinci, sase diavoli în mine!

— Cu toții avem, Zorba, nu te teme. și cu cat avem mai multi, cu atât mai bine. E de-ajuns sa năzuiască toți spre același scop pe cai diferite.

Cuvintele acestea il tulburară pe Zorba. Își sprijini capul lui mare intre genunchi și medita.

— Care scop? Întrebă el în cele din urma ridicând ochii.

— Nu stiu, Zorba! Ma întrebi lucruri foarte grele, cum să-ți explic?

— Spune-o simplu, sa pricep. Eu pana în prezent mi-am lăsat diavolii sa facă ce vor, și s-o apuce pe calea care le place de-aia unii ma tin de necinstit, alții de cinstit, alții de smintit, alții de înțelept ca Solomon. Eu sunt toate astea și inca multe altele, o adevărată salata orientala. așa ca lămurește-mă daca poți, care scop?

— Cred, Zorba, dar s-ar putea sa ma înșel, ca exista trei soiuri de oameni: cei care-și fixează drept scop să-și trăiască viața, cum zic ei, sa mănânce, sa bea, sa iubească, sa se îmbogățească, sa devina celebri. Apoi cei care-și fixează drept scop nu propria lor existenta, ci aceea a tuturor oamenilor. Aceștia simt ca toți oamenii sunt o apa și-un pământ și se străduiesc să-I lumineze, să-I iubească atât cat pot și sa le facă bine. In sfârșit, sunt cei al căror scop e sa trăiască viața întregului univers: toți, oameni, animale, plante, astre, suntem făcuți din aceeași plămadă, nu alcătuim decât aceeași

substanță, care duce aceeași lupta crâncenă. Care lupta? De-a transforma materia în spirit.

Zorba se scarpină în cap:

— Sunt tare de cap, nu pricep lesne... Ah! Jupâne, dacă-ai putea sa dansezi tot ce spui, ca sa pricep!

Îmi mușcam buzele, consternat. Toate aceste gânduri deznădăjduite, daca le-aș fi putut dansa! Dar eram incapabil s-o fac, îmi irosisem viața.

— Sau dacă-ai putea, jupâne, să-mi spui toate astea ca pe un basm. Cum făcea Hussein-aga. Era un turc bătrân, vecin cu noi. Tare bătrân, tare sărac, fara nevasta, fara copii, singur cuc. Hainele ii erau jerpelitate, dar sclipeau de curățenie. El le spala, el își gătea și curata podeaua. Seara venea la noi. Se așeză în curte cu bunică-mea și alte babe și împletea ciorapi. Acest Hussein-aga era un sfânt. Într-o buna zi m-a luat pe genunchi și mi-a pus mana pe creștet, ca și cum m-ar fi binecuvântat: Alexis, mi-a zis, am să-ți destainuesc ceva. Ești prea mic sa pricepi, dar ai sa pricepi când oi fi mare. Ascultă-mă, fiule: pe bunul Dumnezeu, vezi tu, nici ale șapte caturi ale cerului, nici ale șapte caturi ale pământului nu-l pot cuprinde. Dar inima omului il cuprinde. așa încât, ia seama, Alexis, sa nu rănești niciodată inima omului!”

Il asultam pe Zorba în tăcere. Daca as putea, gândeam sa nu deschid gura decât atunci când ideea abstracta ar ajunge pe treapta ei cea mai inaltacand ar devani basm! Dar la așa ceva numai un mare poet poate năzui, sau un popor, după veacuri întregi de surda dospire.

Rămas de unul singur lângă focul stins, ma gândeam la vorbele lui Zorba-bogate ca sens și răspândind un cald miros de țărână. Simțeau ca izvoresc din străfundul măruntaielor sale și mai păstrează căldura făpturii umane. Vorbele mele erau de hârtie. Ele izvorau din cap, abia împroșcate cu un strop de sânge. și daca aveau vreo valoare, acelui strop de sânge o datorau.

Pentru marile lucrări nu-I de-ajuns mintea omului, trebuie sa dam crezare că-I necesar sprijinul Cerului. Atunci, Preasfânta Fecioara a văzut cum ma chinuiesc și I s-a făcut mila de mine: bietul Zorba, și-o fi zis, e-un om de treaba, face asta pentru binele satului, am să-l ajut un pic. Si... minune!

După ce-am ciocnit, ne-am savurat vinul, un delicios vin cretan, purpuriu ca sângele de iepure. A-l bea însemna a te împărtăși cu sângele pământului. Simțeau cum devii căpcăun! Vinele plesneau de putere, inima de bunătațe. Mielul se preschimba în leu. Uitai josniciile vieții, cadrele înguste plesneau. Unit cu oamenii, cu animalele, cu Dumnezeu, simțeau cum te contopești cu universul.

Beam și mâncăm rămășițele oii. Lumea devenea mai ușoară, marea râdea, pământul se clătină ca puntea unui vapor, doi pescăruși mergeau pe pietre, tăifăsuind ca niște oameni.

M-am ridicat în picioare.

— Hai, Zorba, am strigat eu, învață-mă sa dansez!

Zorba sari în sus, chipul îi strălucea.

— Sa dansezi, jupâne? Făcu el. Sa dansezi? Hai!

Vino!

— Hai, Zorba, viața mea e alta, hai!

Ne-am prins în joc. Zorba ma corecta, serios, răbdător, cu gingășie.

Prindeam curaj și simțeam cum picioarele mele greoaie prindeau aripi.

— Bravo, ești un as! Zorba bătând din palme pentru a marca măsură.

Bravo, băiețuș! Dă-le dracului de hârtoage și de călimări! La dracu` cu bunurile și interesele! Acum, ca și dansezi și-mi înveți limba, cate n-o sa ne putem spune?

— Jupâne, striga el, am multe lucruri să-ți spun, n-am iubit pe nimeni niciodată cum te iubesc pe tine, am multe lucruri să-ți spun, dar cu limba nu izbutesc. așa c-o sa le dansez!

Făcu un salt, picioarele și mâinile îi deveniră aripi. Cum se avânta, drept, deasupra pământului, pe acel fundal de cer și mare, semăna cu un bătrân arhanghel revoltat. Caci dansul acela al lui Zorba era numai provocare, îndărătnicie și revolta. Sa fi jurat ca striga: ce poți să-mi faci, Atotputernicule? Nu poți să-mi faci nimic, decât sa ma omori. Omoară-mă, atâta paguba. Mi-am vărsat oful, am spus tot ce-am avut de spus: am avut răgazul sa dansez și nu mai am nevoie de tine!” privind-l pe Zorba dansând, am înțeles pentru prima oara stadania himerica a omului de-a înfrânga gravitatea.

Se opri, se uita la funicularul năruit într-un sir de mormne. Zorba holba ochii de parca și-ar fi amintit deodata ceva. Se întoarse spre mine și, cu un gest care-I era familiar, își astupa gura cu palma.

— Vai, vai, vai! Jupâne, făcu el, ai văzut ce scânteii scotea dumnealui?

Ne-a pufnit rasul pe amndoi.

Zorba se repezi la mine, ma lua în brațe și începu sa ma sărute.

— și tu faci haz? Îmi striga el tandru. și tu faci haz, jupâne? Bravo, băiețuș!

Tăvălindu-ne de ras, ne-am zbuguit îndelung țopăind pe pietre. Apoi, trântindu-ne amândoi la pământ, lungiți pe pietriș, am adormit...

Când s-a crăpat de ziua, m-am sculat și am pornit degrabă, de-a lungul apei, spre sat; îmi salta inima în piept. Rareori în viața mai simțisem o atare bucurie. Nu era propriu-zis o bucurie, era o sublima, absurda și nejustificata voioșie. Nu numai nejustificata, dar contrara oricărei justificări. Pierdusem de data aceasta toți banii, muncitori, funicular, vagonete; construisem un mic port pentru a exporta cărbunele, și acum n-aveam nimic de exportat. Totul era pierdut.

Si tocmai în acest moment încercăm o senzație neașteptată de eliberare. De parca as fi descoperit în sinuozitățile dure și morocănoase ale necesității libertatea țopăind într-un colț. și țopăiam o data cu ea.

Când totul merge anapoda, ce bucurie să-ți pui sufletul la încercare pentru a vedea daca da dovada de rezistentă și de valoare! S-ar zice ca un dușman invizibil și atotputernic-unii îl numesc Dumnezeu, alții diavolele năpustește sa ne doboare; iar noi rămânem în picioare. Ori de cate ori e învingător în interior, în timp ce în afara e bătut mar, omul adevărat resimte o mândrie și o bucurie de nespus. Calamitatea exterioara se transforma într-o suprema și aspra mulțumire.

Mi-aduc aminte ce mi-a povestit Zorba într-o seara: Într-o noapte, pe un munte din Macedonia, acoperit de zăpadă, se pornise un vânt aprig. Zgâlțâia de mama focului micuța cabana unde ma cuibărisem, încercând s-o dea de-a dura. Dar eu o întărisem bine. Stăteam de unul singur în fata vetrei în care ardea focul. Râdeam și făceam în necaz vântului strigându-i: n-ai sa intri în cabana mea, n-o să-ți deschid usa; n-ai să-mi stingi focul, n-o sa ma dobori!”.

La aceste cuvinte ale lui Zorba înțelesesem cum trebuie sa se comporte omul și pe ce limba trebuie să-I vorbească necesității puternice și oarbe.

Mergeam iute pe țârm, vorbeam și eu dușmanului nevăzut, strigam: n-ai sa intri în sufletul meu, n-o să-ți deschid usa, n-ai să-mi stingi focul, n-o sa ma dobori!”

Soarele nu se ridicase inca deasupra munților, culorile jucau pe cer și pe întinsul marii; albastre, verzi, trandafirii și sidefii; dincoace, în măslini, pasarelele se trezeau și ciripeau îmbătate de lumina.

Cunoscusem multe bucurii pe aceasta coasta, traiul cu Zorba îmi lărgise inima; unele din vorbele lui îmi liniștiseră sufletul. Omul acesta, cu instinctul lui infailibil, cu privirea lui primitiva de vultur, o apuca pe scurtături sigure și ajungea, fara a-și pierde sufletul, la efortul maxim-dincolo de efort.

Toate aceste bucurii îmi zgândăreau inima.

— Ne despărțim? Întrebă el în șoaptă. Unde-ai sa te duci, jupâne?

— Plec în stăinatate, Zorba; capra din mine mai are multe hârțoage de ronțăit.

— Tot nu ți-a venit mintea la cap, jupâne?

— Ba da, Zorba, mulțumită ție, dar merg pe același drum ca tine, am sa fac cu cărțile ce-ai făcut tu cu cireșele: o sa înghit la hârtie pana o sa mi se facă greea, o sa vomit și-o sa ma eliberez.

Ma uitam la el și mi se împăienjneau ochii; ce este așadar, aceasta crâncenă taina, viața? Oamenii se întâlnesc și se despart ca niște frunze gonite de vânt; în zadar se ostenește privirea sa păstreze chipul, trupul, gesturile făpturii iubite; în câțiva ani nu-ți amintești daca avea ochi albaștri sau negri.

Din bronz, din otel ar trebui sa fie plămădit sufletul omului, strigam în mine însumi, nu din vânt!”

S-ar fi zis ca asculta în noapte pasi care se aproprie sau pasi care se îndepărtează în străfundul ființei lui.

— La ce te gândești, Zorba?

— La ce vrei sa ma gândesc, jupâne? La nimic.

La nimic, dacă-ți spun! Nu ma gândesc la nimic.

— Poate ca o sa raman cu tine, aici... am zis, înfricoșat de duioșia sălbatică a lui Zorba. Poate chiar c-o sa merg cu tine, sunt liber!

Zorba dădu din cap:

— Nu, nu ești liber, a zis el. Funia cu care ești legat e-un pic mai lunga decât a celorlalți. Asta-I tot. Tu, jupâne, ai o sfoara mai lunga, te duci, vii, crazi ca ești liber, dar nu tai sfoara. și cata vreme nu tai sfoara...

— O voi tăia într-o buna zi! Am spus cu sfidare, caci cuvintele lui Zorba atinseseră în mine o rana deschisa și ma dureau.

— Grea treaba, jupâne, foarte grea. Pentru asta trebuie olecuță de nebunie; de nebunie pricepi?

Sa pui totul la bătaie! Numai ca tu, tu ai un creier zdravăn, și asta o să-ți vina de hac. Creierul e-un băcan, el tine registrele, am plătit atât, am încasat atât, iaca profiturile, iaca pierderile! E-un mic băcan prevăzător; el nu pune totul la bătaie, păstrează întotdeauna rezerve. Asta nu taie sfoara, nu! O tine strâns în mana, canalia. Daca-I scapa, e pierdut, nefericitul, s-a zis cu el! Dar daca nu tai sfoara, fii bun și spune-mi, ce gust mai are viața? Gust de mușețel searbăd! Nu de rom, care te face sa vezi lumea de-a-ndărătelea!

— Iartă-mă, jupâne, zise el, sunt un bădăran. Cuvintele mi se lipsesc de dinți ca glodul de talpi. Nu ma pricep la fraze meșteșugite și la politețuri. Nu ma pricep. Dar tu, tu înțelegi.

— Tu înțelegi! Striga el, ca stăpânit brusc de manie, tu înțelegi, și-asta o sa te duca la pierzanie! Daca n-ai înțelege, ai fi fericit. Ce-ți lipsește? Ești tânăr, deștept, ai parale, sănătate, ești om de treaba, nu-ți lipsește nimic, pastele și dumnezeii! Nimic afara de-un lucru, nebunia. și când lipsește asta, jupâne...

Își clătină scăfârliia enorma și tăcu din nou.

Putin a lipsit sa ma podidească lacrimile. Tot ce spunea Zorba era adevărat. Copil fiind, eram plin de elanuri nebunești, de dorințe care-l depășesc pe om, iar lumea era prea strâmtă pentru mine.

Încet-încet, cu timpul, am devenit mai înțelept. Fixam limite, separam posibilul de imposibil, omenescul de dumnezeiesc, țineam strâns zmeul sa nu-mi scape.

O mare stea căzătoare trase o dara pe cer; Zorba tresari, holba ochii, ca unul care vede pentru prima oara o stea căzătoare.

— Ai văzut steaua? Făcu el.

— Da.

Am tăcut amândoi.

Deodata, Zorba și-a întins cat a putut gatul slab, și-a umflat pieptul și a dat un țipăt sălbatic și deznădăjduit. și îndată țipătul s-a transformat în cuvinte omensti, și din măruntaiele lui Zorba a țâșnit un vechi cântec turcesc tânguitor, plin de tristețe și de singurătate. Inima pământului s-a sfâșiat, prea dulcea otrava orientala s-a răspândit; am simțit putrezind în mine toate firele care ma lagau de virtute și de speranță.

Desert, nisip cu bob mărunț cat vezi cu ochii, aerul vibrează, trandafiriu, albastru, galben, tâmplele s-au deschis, sufletul scoate un strigat dement, resimțind o imensa bucurie pentru faptul ca nici un strigat nu-I raspunde. Mi s-au umplut ochii de lacrimi.

Dar n-avem, din păcate, încredere în sufletul nostru. Rațiunea, acest băcan, își bate joc de suflet așa cum ne batem noi joc de babele care fac farmece sau de vrăjitoare.

Le vorbeam adeseori prietenilor mei despre acest suflet mare; admiram cu toții acțiunile pline de mândrie și siguranță, ce făceau abstracție de judecata, ale acestui om neinstruit. Culmi spirituale pentru care ne trebuiau ani și ani de lupta acerba spre a le cuceri, Zorba le atingea dintr-un salt. Spuneam atunci: Zorba e un suflet mare,.. Sau trecea dincolo de aceste culmi, și atunci spuneam: Zorba e un nebun”.

Am făcut în viața o groaza de lucruri, și găsesc ca tot nu e de ajuns. Oameni ca mine ar trebui sa trăiască o mie de ani. Noapte buna!

SFÂRȘIT